==========

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઇ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

==========

ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય અને અન્ય

વિરુદ્ધ

વામ ઓર્ગેનિક કેમિકલ્સ લિમિટેડ અને અન્ય

૧૭ ઓક્ટોબર, ૨૦૦૩

[રૂમા પાલ અને બી.એન. શ્રીકૃષ્ણ, ન્યાયમૂર્તિઓ]

યુ.પી. લાયસન્સીસ ફોર ધ પઝેશન ઓફ ડીનેચર્ડ સ્પિરિટ એન્ડ સ્પેશિયલી ડીનેચર્ડ સ્પિરિટ રૂલ્સ, ૧૯૭૮ : નિયમ ૩(એ).

ઔદ્યોગિક આલ્કોહોલ – વિશિષ્ટ રીતે વિકૃત સ્પિરિટ (એસ.ડી.એસ.) – લાયસન્સ ફી – તે લાદવા બાબત – હાઈકોર્ટે એસ.ડી.એસ. પર લાયસન્સ ફી લાદતા જાહેરનામાને રદબાતલ કર્યું – તેની યોગ્યતા – ઠેરવવામાં આવ્યું કે: એકવાર ઔદ્યોગિક આલ્કોહોલ વિકૃત થઈ ગયા પછી તેનું પીવાલાયક દારૂમાં રૂપાંતરણ અશક્ય બની ગયું – તેથી, આવા ઔદ્યોગિક આલ્કોહોલ પર કોઈ

લાયસન્સ ફી લાદી શકાય નહીં – તદુપરાંત, લાદવામાં આવેલી ફી અને વધારાના નિયમનકારી પગલાંઓના ખર્ચ વચ્ચે કોઈ સહસંબંધ અસ્તિત્વમાં ન હતો – આવી લાયસન્સ ફી એ માત્ર ફીના બહાના હેઠળ કર જ છે – યુ.પી. એક્સાઈઝ એક્ટ, ૧૯૧૦.

ભારતનું બંધારણ, ૧૯૫૦ :

અનુચ્છેદ ૨૬૫ – કર અને ફી – વચ્ચેનો તફાવત – સમજાવવામાં આવ્યો.

સામાવાળાઓએ યુ.પી. લાયસન્સીસ ફોર ધ પઝેશન ઓફ ડીનેચર્ડ સ્પિરિટ એન્ડ સ્પેશિયલી ડીનેચર્ડ સ્પિરિટ રૂલ્સ, ૧૯૭૮ ના નિયમ ૩(એ) હેઠળ બહાર પાડવામાં આવેલા એક જાહેરનામાને પડકારતી રિટ અરજીઓ હાઇકોર્ટ સમક્ષ દાખલ કરી હતી, જે જાહેરનામા અન્વયે સામાવાળાઓની ડિસ્ટિલરીઓમાંથી મેળવવામાં આવતા વિશિષ્ટ રીતે વિકૃત સ્પિરિટ (એસ.ડી.એસ.) એટલે કે વિકૃત ઔદ્યોગિક આલ્કોહોલના જથ્થા પર લાયસન્સ ફી લાદવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો હતો. હાઇકોર્ટે તે રિટ અરજીઓ મંજૂર કરી હતી. તેથી આ અપીલ દાખલ કરવામાં આવેલ છે.

અપીલકર્તા વતી એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે પોતાની નિયમનકારી સત્તાઓના ઉપયોગમાં આ ફી લાદવાની સત્તા તેની પાસે રહેલી છે, કારણ કે વિકૃત સ્પિરિટને પુનઃ તેના મૂળ સ્વરૂપમાં ફેરવીને પીવાલાયક દારૂ બનાવવામાં ન આવે તે જોવું અનિવાર્ય હતું; જ્યાં સુધી રાજ્ય વિકૃત સ્પિરિટને

અન્યત્ર વાળવાની પ્રવૃત્તિ અટકાવવા માટે પગલાં ન ભરે ત્યાં સુધી સરકારી તિજોરીને ભારે મોટું નુકસાન થશે અને જો આવા પુનઃ–રૂપાંતરિત સ્પિરિટનું સેવન કરવામાં આવે તો તે જાહેર સ્વાસ્થ્ય માટે ગંભીર જોખમ સમાન બનશે.

સામાવાળાઓ/પ્રતિવાદીઓ વતી એવી રજૂઆત અને દલીલ કરવામાં આવી હતી કે રાજ્ય વિધાનમંડળ પાસે વિકૃત સ્પિરિટના સંબંધમાં કાયદો ઘડવાની કોઈ વૈધાનિક કે કાયદાકીય સક્ષમતા રહેલી ન હતી; આ લાદવામાં આવેલી ફી વાસ્તવમાં કરના સ્વરૂપની હતી અને તે અત્યંત અતિશય તેમજ વધુ પડતી હતી.

અપીલ ફગાવી દેતાં, કોર્ટે

ઠેરવવામાં આવ્યું કે: ૧.૧. ઔદ્યોગિક આલ્કોહોલને ચોરીછૂપીથી પીવાલાયક દારૂમાં રૂપાંતરિત કરવામાં ન આવે, જેથી રાજ્ય આવા પીવાલાયક દારૂના વેચાણ પર મળવાપાત્ર મહેસૂલની આવકથી વંચિત ન થાય અને જાહેર જનતાનું આવા ગેરકાયદેસર દારૂના સેવનથી રક્ષણ થાય, તે સુનિશ્ચિત કરવાના હેતુસર ફી લાદવા માટે રાજ્ય સરકાર સક્ષમ છે. પરંતુ આ સત્તા ઔદ્યોગિક આલ્કોહોલના વિકૃતિકરણ સાથે જ સમાપ્ત થઈ જાય છે. કોઈપણ પ્રક્રિયા દ્વારા વિકૃત સ્પિરિટનું પુનઃ મૂળ સ્વરૂપમાં રૂપાંતરણ થઈ શકે છે અને ત્યારબાદ તેને પીવાલાયક દારૂમાં ફેરવી શકાય છે તેમ માની લેવામાં આવે તોપણ, તેનાથી રાજ્યને તેનું નિયમન કરવાની કોઈ સત્તા મળતી નથી. [૯૭૫–ઈ–એફ–જી)

વામ ઓર્ગેનિક કેમિકલ્સ લિમિટેડ વિરુદ્ધ ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય, [૧૯૯૭) ૨

એસ.સી.સી. ૭૧૫, આધાર રાખવામાં આવ્યો.

બિહાર ડિસ્ટિલરી વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, [૧૯૯૭) ૨ એસ.સી.સી. ૭૨૭; ડેક્કન શુગર એન્ડ આબકારી કંપની લિમિટેડ વિરુદ્ધ કમિશનર ઓફ એક્સાઇઝ, [૧૯૯૮) ૩ એસ.સી.સી. ૨૭૨, સિન્થેટીક્સ એન્ડ કેમિકલ્સ લિમિટેડ વિરુદ્ધ ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય, [૧૯૯૦) ૧ એસ.સી.સી. ૧૦૯ અને ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય વિરુદ્ધ મોદી ડિસ્ટિલરી, [૧૯૯૫) ૫ એસ.સી.સી. ૭૫૩, સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો.

૧.૨. વિકૃત સ્પિરિટના નિયમન પાછળ થતા ખર્ચના સંદર્ભમાં આ ફીનું ઔચિત્ય સાબિત કરવું આવશ્યક છે. ઉદ્યોગ આવા નિયમન માટે યુ.પી. લાયસન્સીસ ફોર ધ પઝેશન ઓફ ડીનેચર્ડ સ્પિરિટ એન્ડ સ્પેશિયલી ડીનેચર્ડ સ્પિરિટ રૂલ્સ, ૧૯૭૮ ના નિયમ ૨ હેઠળ પહેલેથી જ ફી ચૂકવી રહ્યો છે. વાસ્તવમાં નિયમ ૩(એ) હેઠળ ફી લાદવા માટે જે ઔચિત્ય દર્શાવવામાં આવ્યું છે તે જ સમાન ઔચિત્ય રાજ્ય દ્વારા નિયમ ૨ હેઠળ ફી લાદવા માટે પણ રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું. સંભવતઃ, આ કાયદા હેઠળના વિવિધ પ્રકારના નશાકારક પદાર્થોની દેખરેખ રાખવા, તેનું નિયંત્રણ કરવા અને તેના પર જકાત વસૂલ કરવા સારું યુ.પી. એક્સાઇઝ એક્ટ, ૧૯૧૦ હેઠળ પોતાની વૈધાનિક ફરજો બજાવવા માટે રાજ્ય દ્વારા આબકારી વિભાગમાં આબકારી અધિકારીઓ અને સ્ટાફની પૂરતી સંખ્યા નિયુક્ત કરવામાં આવેલી છે. એવું માની લેવામાં આવે છે કે સામાન્ય મહેકમ ઉપરાંત, ઔદ્યોગિક આલ્કોહોલના વિકૃતિકરણનું નિયમન

કરવા માટે વધારાના અધિકારીઓ અને સ્ટાફની નિમણૂક કરવામાં આવી હતી. વિકૃત સ્પિરિટના પુનઃ-રૂપાંતરણની શક્યતા પર દેખરેખ રાખવા માટે કોઈ વધારાના સ્ટાફની તૈનાતી કરવામાં આવી હોય તે દર્શાવવા માટે રેકોર્ડ પર કશું જ નથી. [૯૭૬-એ-બી-સી-ડી) ૨. વિકૃત સ્પિરિટના કોઈપણ વધારાના નિયમન માટે રાજ્ય દ્વારા કોઈ વધારાનો ખર્ચ કરવામાં આવી રહ્યો હતો તે દર્શાવવા માટે રાજ્ય તરફથી કોઈ આધાર-સામગ્રી કે પુરાવો રજૂ કરવામાં આવ્યો નથી. આવા કોઈપણ પરસ્પર સંબંધના અભાવમાં, નિયમ ૩(એ) હેઠળની ફી એ વધારાના નિયમનના હેતુસર અથવા પૂરી પાડવામાં આવેલી કોઈપણ સેવા બદલ લાદવામાં આવેલી કોઈ ફી છે જ નહીં, પરંતુ તે વાસ્તવમાં ફીના બહાના હેઠળ કર જ છે. [૯૭૬-ઈ-એફ, જી-એચ]

અનિલ કુમાર નેઓટિયા વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા, [૧૯૯૮] ૨ એસ.સી.સી. ૫૮૭, સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો.

૩. ફીના વ્યાપક કાનૂની સંદર્ભમાં 'સેવા' શબ્દમાં જાહેર જનતાના હિતમાં ચૂકવણી કરનારના સંબંધમાં હાથ ધરવામાં આવેલા કોઈપણ ફરજિયાત પગલાં માટે લાદવામાં આવેલી લેવી અથવા ઉપકરનો પણ સમાવેશ થઈ શકે છે. આ પ્રકારના 'દબાણકારી' પગલાંનો અર્થ 'નિયમનકારી પગલું' થાય છે તેવું ત્યારબાદ ન્યાયિક ચુકાદાઓ દ્વારા સ્પષ્ટ કરવામાં આવેલ છે. પરંતુ આ બંને પ્રકારની સેવાઓના કિસ્સામાં, પછી ભલે તે ફરજિયાતપણે લાદવામાં આવી હોય કે સ્વેચ્છાએ સ્વીકારવામાં આવી હોય, લાદવામાં આવેલી લેવી અને તે બદલના

"વળતર ચુકવણી અથવા સેવાના બદલામાં અવેજ" વચ્ચે પરસ્પર સંબંધ હોવો આવશ્યક છે. જોકે, લાદવામાં આવેલી લેવી અને પૂરી પાડવામાં આવેલી સેવાઓ વચ્ચેનો આ પારસ્પરિક સહસંબંધ સામાન્ય સ્વરૂપનો હોય છે અને તેમાં કોઈ ગાણિતિક ચોકસાઈ હોવી જરૂરી નથી. માત્ર એટલું જ જરૂરી અને અનિવાર્ય છે કે ફીની વસૂલાત અને તે બદલ પૂરી પાડવામાં આવતી સેવા વચ્ચે એક વાજબી 'સંબંધ' હોવો જોઈએ

'પૂરી પાડવામાં આવેલ'. તેનાથી વિપરીત, જ્યારે આવો કોઈ પરસ્પર સંબંધ ન હોય, ત્યારે આ વસૂલાત તેના નામાભિધાન છતાં વાસ્તવમાં એક કર જ છે. [૯૭૧–જી–એચ; ૯૭૨–એ]

ધ કમિશનર, હિન્દુ રિલિજિયસ એન્ડોવમેન્ટ્સ, મદ્રાસ વિરુદ્ધ શ્રી લક્ષ્મીન્દ્ર તીર્થ સ્વામીયાર ઓફ શ્રી શિરુર મઠ, [૧૯૫૪] એસ.સી.આર. ૧૦૦૫, અનુસરવામાં આવેલ.

આઇ.ટી.સી. લિમિટેડ વિરુદ્ધ એગ્રીકલ્ચરલ પ્રોડ્યુસ માર્કેટ કમિટી, [૨૦૦૨] ૯ એસ.સી.સી. ૨૩૨; શ્રીનિવાસ જનરલ ટ્રેડર્સ વિરુદ્ધ આંધ્ર પ્રદેશ રાજ્ય, [૧૯૮૩] ૪ એસ.સી.સી. ૩૫૩; ધ કોર્પોરેશન ઓફ કલકત્તા વિરુદ્ધ લિબર્ટી સિનેમા, એ.આઇ.એર. (૧૯૬૫) એસ.સી. ૧૧૦૭; બી.એસ.ઇ. બ્રોકર્સ ફોરમ વિરુદ્ધ સિક્યોરિટીઝ એન્ડ એક્સચેન્જ બોર્ડ ઓફ ઇન્ડિયા, [૨૦૦૧] ૩ એસ.સી.સી. ૪૮૨; સિકંદરાબાદ હૈદરાબાદ હોટેલ ઓનર્સ એસોસિએશન વિરુદ્ધ હૈદરાબાદ મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન, [૧૯૯૨]

૨ એસ.સી.સી. ૨૭૪; ત્રિપુરા રાજ્ય વિરુદ્ધ સુધીર રંજન નાથ, [૧૯૯૭] ૩ એસ.સી.સી. ૬૬૫; શ્રી બિલેશ્વર ખાંડ ઉદ્યોગ ખેડૂત સહકારી મંડળી લિમિટેડ વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય, [૧૯૯૨] ૨ એસ.સી.સી. ૪૨; મેસર્સ ગુજકેમ ડિસ્ટિલર્સ ઇન્ડિયા લિમિટેડ વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય, [૧૯૯૨] ૨ એસ.સી.સી. ૪૨; ઇન્ડિયા માઇકા માઇકાનાઇટ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય, [૧૯૭૧] ૨ એસ.સી.સી. ૨૩૬ અને એ.પી. પેપર મિલ્સ લિમિટેડ વિરુદ્ધ ઉત્તર પ્રદેશ સરકાર, [૨૦૦૦] ૮ એસ.સી.સી. ૧૬૭, સંદર્ભ લીધેલ.

દીવાની અપીલીય અધિકારક્ષેત્ર : ૨૦૦૦ ની દીવાની અપીલ નંબરો ૫૪૧૬–૫૪૨૪.

અલ્હાબાદ હાઇકોર્ટ દ્વારા સી.એમ.ડબલ્યુ.પી. નંબરો ૨૯૭/૨૦૦૦, ૩૩૧/૮૨, ૬૨૫/૯૩, ૬૯૬/૯૪, ૫૩૭/૯૫, ૨૯૯/૯૬, ૧૯૮/૯૭, ૨૨૧/૯૮ અને ૧૯૯૯ ના ૪૨૮ માં પસાર કરવામાં આવેલ તારીખ ૩.૪.૨૦૦૦ ના ચુકાદા અને હુકમ પરથી.

સાથે

દીવાની અપીલ નંબરો ૫૪૨૫–૫૪૨૬, ૫૪૨૭–૫૪૩૫/૨૦૦૦ અને ૨૦૦૩ ની ૮૩૮૨.

આર.એન. ત્રિવેદી, મુકુલ રોહતગી, એડિશનલ સોલિસિટર જનરલ્સ,

સુબોધ મારકંડ્યા, અશોક દેસાઈ, ડી.એ. દવે, રાકેશ દ્વિવેદી, પી.પી. મલ્હોત્રા, અશોક કે. શ્રીવાસ્તવ, રાજીવ કુમાર દુબે, કમલેન્દ્ર મિશ્રા, અશોક શ્રીવાસ્તવ, સુશ્રી ડી. ભારતી રેડ્ડી, જી. વેણુગોપાલ, સુશ્રી માણિક કરંજાવાલા, ધ્રુવ અગ્રવાલ, સુશ્રી નંદિની ગોરે, વિવેક શર્મા, સુશ્રી જાસ્મિન દામકેવાલા, આર.એન. કરંજાવાલા, રવિન્દ્ર કુમાર, અભિષેક ચૌધરી, સી.વી.એસ. રાવ, બી.કે. પ્રસાદ, બી.વી. બૈરામ દાસ, ધ્રુવ મહેતા, મોહિત ચૌધરી, સુશ્રી

શાલિની ગુપ્તા, કે.એલ. મહેતા અને અજય કે. અગ્રવાલ, ઉપસ્થિત પક્ષકારો વતી.

કોર્ટનો ચુકાદો ન્યાયમૂર્તિ રૂમા પાલ દ્વારા આપવામાં આવેલ.

ખાસ પરવાનગી અરજીમાં પરવાનગી આપવામાં આવે છે.

યુ.પી. લાયસન્સીસ ફોર ધ પઝેશન ઓફ ડીનેચર્ડ સ્પિરિટ એન્ડ સ્પેશિયલી ડીનેચર્ડ સ્પિરિટ રૂલ્સ, ૧૯૭૬ ના નિયમ ૩(એ) હેઠળ ઉત્તર પ્રદેશની ડિસ્ટિલરીઓમાંથી મેળવવામાં આવતા વિશિષ્ટ રીતે વિકૃત સ્પિરિટ (એસ.ડી.એસ.) ના જથ્થા પર પ્રતિ લિટર ૧૫ પૈસાની લાયસન્સ ફી લાદવા માંગતા તારીખ ૧૩મી જાન્યુઆરી, ૧૯૯૦ ના જાહેરનામાને પડકારતાં સામાવાળાઓ દ્વારા અલ્હાબાદ હાઈકોર્ટમાં શ્રેણીબદ્ધ રિટ અરજીઓ દાખલ કરવામાં આવી હતી. હાઈકોર્ટ દ્વારા તે તમામ રિટ અરજીઓ મંજૂર કરવામાં આવી હતી. રાજ્યે આ અપીલોમાં તે નિર્ણયની યોગ્યતા સામે પ્રશ્ન ઉઠાવ્યો છે.

આ તમામ અપીલોમાં રહેલી મૂળભૂત હકીકતો સારભૂત રીતે એકબીજાને સમાન છે. તેથી, અમારા નિર્ણયના પ્રયોજન માટે વામ ઓર્ગેનિક કેમિકલ્સ લિમિટેડ અને અન્યના કેસમાં રહેલી હકીકતોને દ્રષ્ટાંતરૂપ તરીકે ધ્યાને લેવામાં આવી છે.

સામાવાળા કંપની પોતાના કેમિકલ પ્લાન્ટ ખાતે એસિટિક એસિડ, એસિટિક એનહાઇડ્રાઇડ અને વિનાઇલ એસિટેટ જેવા કાર્બનિક રસાયણોનું ઉત્પાદન કરે છે. આ કાર્બનિક રસાયણોના ઉત્પાદન માટેનો મુખ્ય કાચો માલ ઇથાઇલ આલ્કોહોલ (ઔદ્યોગિક ગ્રેડ) છે, જે શેરડીના ગોળ (મોલાસીસ) માંથી બનાવવામાં આવે છે. ૧૯૮૨ માં, સામાવાળાએ ઔદ્યોગિક આલ્કોહોલનું ઉત્પાદન કરવા સારુ પોતાની સ્વતંત્ર ડિસ્ટિલરી સ્થાપી હતી. આ ડિસ્ટિલરી ઇન્ડસ્ટ્રીઝ (ડેવલપમેન્ટ એન્ડ રેગ્યુલેશન) એક્ટ, ૧૯૫૧ ની જોગવાઈઓ હેઠળ નોંધાયેલી છે. સામાવાળાઓની ડિસ્ટિલરી ખાતે ઉત્પાદિત થયેલા ઔદ્યોગિક આલ્કોહોલનું સમગ્ર ઉત્પાદન તેમજ બહારના સ્ત્રોતોમાંથી મેળવવામાં આવેલો ઔદ્યોગિક આલ્કોહોલ અગાઉ જણાવેલા કાર્બનિક રસાયણોનું ઉત્પાદન કરવા માટે તેના કેમિકલ પ્લાન્ટમાં ઉપયોગમાં લેવામાં આવે છે. આ ઔદ્યોગિક આલ્કોહોલનો સમગ્ર જથ્થો

સામાવાળાઓની ડિસ્ટિલરીમાંથી બહાર નીકળે તે પહેલાં "વિકૃત" કરવામાં આવે છે અને પાઇપો દ્વારા કેમિકલ પ્લાન્ટ સુધી લઈ જવામાં આવે છે. આ તે જ વિકૃત ઔદ્યોગિક આલ્કોહોલ છે જેના પર વિવાદિત ઉઘરાત લાદવામાં

આવી છે.

વિવાદિત લાયસન્સ ફી લાદવાનો ધારાકીય સ્ત્રોત યુ.પી. એક્સાઇઝ એક્ટ, ૧૯૧૦ માં શોધી શકાય છે. આ કાયદો ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્યમાં કેફી પીણાં અને કેફી દ્રવ્યો પર નિયંત્રણ રાખવા તેમજ તેના પર આબકારી જકાત લાદવાની જોગવાઈ કરે છે. કાયદાની કલમ ૩(૧૩) હેઠળ "કેફી દ્રવ્ય" શબ્દનો અર્થ 'કોઈપણ દારૂ અથવા કેફી દવા/ઔષધ' એવો કરવામાં આવ્યો છે. વળી, કલમ ૩(૧૧) માં દારૂની વ્યાખ્યા આપતાં જણાવાયું છે કે તેનો અર્થ 'કેફી પીણું થાય છે અને તેમાં સ્પિરિટ્સ ઓફ વાઇન, સ્પિરિટ વાઇન, તાડી, પચવાઈ, બીયર અને આલ્કોહોલ ધરાવતા અથવા આલ્કોહોલથી બનેલા તમામ પ્રવાહીનો સમાવેશ થાય છે, તેમજ એવા કોઈપણ પદાર્થનો પણ સમાવેશ થાય છે જેને રાજ્ય સરકાર જાહેરનામા દ્વારા આ કાયદાના હેતુઓ માટે દારૂ તરીકે જાહેર કરે'.

ઔદ્યોગિક આલ્કોહોલ, કે જેની સાથે આપણે હાલ સંબંધ છે, તે દારૂ નથી અને તે તેવા સ્વરૂપે પીવાલાયક પણ નથી. જોકે, જો તે 'વિકૃત' કરવામાં આવે તો તેનો ઉપયોગ એક પ્રકારનો દારૂ ઉત્પન્ન કરવા માટે થઈ શકે છે. કાયદાની કલમ ૩(૯) માં આપેલ શબ્દની વ્યાખ્યા અનુસાર 'વિકૃત' નો અર્થ થાય છે :

> "આ સંબંધમાં રાજ્ય સરકાર દ્વારા અધિકૃત જાહેર–સૂચના પ્રસિદ્ધ કરીને જે રીતે નિયત અથવા નિર્ધારિત કરવામાં આવે તે રીતે માનવ વપરાશ માટે સંપૂર્ણપણે અયોગ્ય બનાવવામાં આવેલ હોય."

વિકૃતિકારક દ્રવ્યો અને તેમની વિશિષ્ટતાઓ તેમજ વિકૃતિકરણની રીત

રાજ્ય સરકાર દ્વારા નિયત કરવામાં આવેલ છે. વિકૃતિકરણની પ્રક્રિયા સારુ તેમજ વિકૃતિકારક દ્રવ્યો અને આ પ્રક્રિયામાં ઉપયોગમાં લેવાતા વાસણો તથા પાત્રોના સંગ્રહ માટે આબકારી કમિશનર દ્વારા આ હેતુ સારુ અગાઉથી મંજૂર કરાયેલ અલગ પરિસર ઉપલબ્ધ કરાવવું આવશ્યક છે. વિકૃતિકરણ માત્ર આ જ પરિસરમાં થવું જોઈએ અને વિકૃત સ્પિરિટની સોંપણી તેમજ સંગ્રહ માત્ર આ જ પરિસરમાંથી અથવા આ પરિસરમાં જ કરી શકાય છે. આ પરિસરને આબકારી તાળા વડે સુરક્ષિત રાખવાનું હોય છે, અને વિકૃતિકરણ ઇન્ચાર્જ અધિકારીની પ્રત્યક્ષ દેખરેખ હેઠળ થવાનું હોય છે (જુઓ: યુ.પી. એક્સાઇઝ મેન્યુઅલનો પેરા ૭૮૪). વિકૃતિકરણ થયા બાદ, આ રીતે પ્રાપ્ત થતી નીપજનું આબકારી સત્તાવાળાઓ દ્વારા નિર્દિષ્ટ કરવામાં આવેલી પદ્ધતિ અનુસાર આગળ પરીક્ષણ કરવાનું રહે છે. જો આલ્કોહોલ સંતોષકારક રીતે વિકૃત ન થયું હોય તો તેનો નાશ કરવાનો હોય છે (જુઓ: સદરહુ પેરાગ્રાફ ૭૮૫). એ બાબત નિર્વિવાદ છે કે સામાવાળાએ આ તમામ નિયમનકારી પગલાંઓનું પાલન કરેલ છે.

ઔદ્યોગિક આલ્કોહોલનું વિકૃતિકરણ સુનિશ્ચિત કરવા સારુ, ૧૯૧૦ ના કાયદાની કલમ ૪૧ હેઠળની સત્તાઓની રૂએ, ઉત્તર પ્રદેશ લાયસન્સીસ ફોર ધ પઝેશન ઓફ ડીનેચર્ડ સ્પિરિટ એન્ડ સ્પેશિયલી ડીનેચર્ડ સ્પિરિટ રૂલ્સ, ૧૯૭૬ (જે હવે પછી 'નિયમો' તરીકે ઉલ્લેખિત છે) ઘડવામાં આવ્યા હતા. નિયમ ૨ માં શરૂઆતમાં માત્ર ત્રણ પ્રકારના લાયસન્સોની જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી, જે ઔદ્યોગિક હેતુઓ માટે વિશિષ્ટ રીતે વિકૃત સ્પિરિટ સહિત વિકૃત સ્પિરિટનો કબજો રાખવા માટે જરૂરી છે, એટલે કે ફોર્મ એફ.એલ.–૩૯, એફ.એલ.–૪૦

અને એફ.એલ.–૪૧ માં લાયસન્સ. અહીંના તમામ સામાવાળાઓ ફોર્મ એફ.એલ.–૩૯ માં લાયસન્સ ધરાવે છે, જે લાયસન્સ એવા ઉદ્યોગોમાં ઉપયોગ સારુ વિકૃત સ્પિરિટનો કબજો રાખવા માટે આપવામાં આવે છે કે જેમાં પ્રક્રિયા દરમિયાન આલ્કોહોલનો નાશ થઈ જાય છે અથવા રાસાયણિક રીતે અન્ય કોઈ નીપજમાં રૂપાંતર થઈ જાય છે અને તે નીપજમાં આલ્કોહોલ રહેતો નથી, જેમ કે ઇથર, સ્ટાયરીન, બ્યુટાડાઇન, એસિટોન, પોલિથિન વગેરે.

ફોર્મ એફ.એલ.–૩૯ માં લાયસન્સ માટેની ફી નિયમ ૩(એ) હેઠળ લાદવાપાત્ર છે, જે શરૂઆતમાં નીચે મુજબ વંચાતો હતો :

> "૩(એ) ફોર્મ એફ.એલ. ૩૯ માં લાયસન્સ માટેની ફી આબકારી કમિશનર દ્વારા ઉદ્યોગવાર પ્રતિ લિટર નિયત કરવામાં આવેલા દરે રહેશે, જે ઉત્તર પ્રદેશની કોઈપણ ડિસ્ટિલરીમાંથી મેળવેલા વિશિષ્ટ રીતે વિકૃત સ્પિરિટના જથ્થા પર ચૂકવવાપાત્ર રહેશે. ડિસ્ટિલરીમાંથી વિશિષ્ટ રીતે વિકૃત સ્પિરિટનો જથ્થો આપતાં પહેલાં ડિસ્ટિલરીના ઇન્ચાર્જ આબકારી ઇન્સ્પેક્ટર દ્વારા લાયસન્સદાર પાસેથી આ ફી વસૂલ કરવામાં આવશે અને તે તિજોરીમાં સદર \"એક્સ–રાજ્ય આબકારી પરચૂરણ જમા અને પરચૂરણ (એ) મહેકમ પેટે ફાળો\" હેઠળ જમા કરાવવામાં આવશે."

૧૯૭૯ માં ૩૧મી મે, ૧૯૭૯ ના જાહેરનામા ક્રમાંક ૯૫૧/લાયસન્સ–૩ દ્વારા નિયમ ૩(એ) માં સુધારો કરવામાં આવ્યો હતો અને ફોર્મ એફ.એલ.–૩૯ માં લાયસન્સ માટેની ફી પ્રથમ વખત વિશિષ્ટ રીતે વિકૃત સ્પિરિટ

(એસ.ડી.એસ.) ના પ્રતિ લિટર ૧૦ પૈસાના દરે નિયત કરવામાં આવી હતી. તે સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યું હતું કે \"ડિસ્ટિલરીમાંથી વિશિષ્ટ રીતે વિકૃત સ્પિરિટનો જથ્થો આપતાં પહેલાં ડિસ્ટિલરીના ઇન્ચાર્જ આબકારી ઇન્સ્પેક્ટર દ્વારા લાયસન્સદાર પાસેથી આ ફી વસૂલ કરવામાં આવશે અને તે સદર ૦૩૯. રાજ્ય આબકારી–ઇ–વાણિજ્યિક અને વિકૃત સ્પિરિટ ઔષધીય વાઇન–બી–લાયસન્સ ફી વાણિજ્યિક સ્પિરિટ હેઠળ તિજોરીમાં જમા કરાવવામાં આવશે\". ત્યારબાદ ફીના દરમાં ૧૩મી જાન્યુઆરી, ૧૯૯૦ ના રોજ સુધારો કરીને પ્રતિ લિટર ૧૫ પૈસા કરવામાં આવ્યો હતો.

આ સમયગાળા દરમિયાન, ૨૫ ઓક્ટોબર, ૧૯૮૯ ના રોજ ૭–ન્યાયાધીશોની બેંચના ચુકાદા

સિન્થેટીક્સ એન્ડ કેમિકલ્સ લિમિટેડ વિરુદ્ધ ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય, (૧૯૯૦) ૧ એસ.સી.સી. ૧૦૯ : (૧૯૮૯) સપ્લી. ૧ એસ.સી.આર. ૬૨૩ માં ઠેરવવામાં આવ્યું કે રાજ્ય ઔદ્યોગિક આલ્કોહોલ પર કર લાદવા માટે ધારાકીય રીતે સક્ષમ ન હતું. સિન્થેટીક્સ કેસમાં પડકારનો વિષયવસ્તુ રાજ્ય વિધાનમંડળો દ્વારા ઔદ્યોગિક આલ્કોહોલ પર વિવિધ ઉપકરો લાદવા બાબતનો હતો. સિન્થેટીક્સના મુખ્ય કેસ (ડબલ્યુ.પી. ૧૮૨/૧૯૮૦) માં, યુ.પી. એક્સાઇઝ એક્ટની કલમ ૪૦ ની પેટા–કલમ (૨)(ડી) સાથે વંચાણે લેવાતી પેટા–કલમ (૧) હેઠળની સત્તાઓની રૂએ ઔદ્યોગિક આલ્કોહોલ પર વેન્ડ ફી લાદવા માટેના નિયમમાં સુધારો કરવા સારુ ઉત્તર પ્રદેશ સરકાર દ્વારા ૧૯૭૯ માં

બહાર પાડવામાં આવેલા એક જાહેરનામાને વિશેષ રૂપે પડકારવામાં આવ્યો હતો.

સિન્થેટીક્સ એન્ડ કેમિકલ્સ લિમિટેડે આ અદાલતમાં બીજી રિટ અરજી (ડબલ્યુ.પી. નંબર ૨૪૨૩/૧૯૮૦) પણ દાખલ કરી હતી, જેમાં અગાઉ ઉલ્લેખિત ૩૧મી મે, ૧૯૭૯ ના જાહેરનામા દ્વારા નિયમ ૩(એ) હેઠળ પ્રતિ લિટર ૧૦ પૈસાની લાયસન્સ ફી લાદવાને પડકારવામાં આવી હતી અને રાજ્ય સરકાર ૧૭મી મે, ૧૯૭૯ થી સિન્થેટીક્સ એન્ડ કેમિકલ્સ લિમિટેડ પાસેથી જે ચૂકવણીઓની વસૂલાત કરી રહી હતી અને કંપની વાંધાસહ જે ચૂકવણી કરી રહી હતી, તે ચૂકવણીઓનું રિફંડ આપવાની માંગણી કરવામાં આવી હતી. ૨૧મી જુલાઈ, ૧૯૮૦ ના હુકમ દ્વારા ડબલ્યુ.પી. ૨૪૨૩/૮૦ ને ડબલ્યુ.પી. ૧૮૨/૧૯૮૦ સાથે સંલગ્ન કરવામાં આવી હતી. સદર હુકમમાં એવું પણ જણાવવામાં આવ્યું હતું કે જો સિન્થેટીક્સ એન્ડ કેમિકલ્સ ડબલ્યુ.પી. નંબર ૨૪૨૩/૧૯૮૦ માં સફળ થાય, તો રાજ્ય સરકારે તે રકમ પરત કરવી પડશે જે રિટ અરજીની વિષયવસ્તુ હતી. જેમ કે અગાઉ નોંધવામાં આવ્યું છે, ઔદ્યોગિક આલ્કોહોલ પર રાજ્ય દ્વારા કર લાદવા સામે ઉદ્યોગોનો આ પડકાર બંધારણીય બેંચ સમક્ષ સફળ રહ્યો હતો.

ત્યારબાદ સિન્થેટીક્સ એન્ડ કેમિકલ્સ લિમિટેડે ડબલ્યુ.પી. નંબર ૨૪૨૩/૧૯૮૦ માં એક અરજી દાખલ કરી, જેમાં તેણે એવી રજૂઆત કરી હતી કે બંધારણીય બેંચે ઔદ્યોગિક આલ્કોહોલ પર કર લાદવાનો પ્રયાસ કરતી અધિનિયમ અને નિયમોની જોગવાઈઓને રદબાતલ ઠેરવતા પોતાના ચુકાદા

દ્વારા તેની બંને રિટ અરજીઓ એટલે કે ડબલ્યુ.પી. ૧૮૨/૧૯૮૦ અને ૨૪૨૩/૧૯૮૦ નો નિકાલ કર્યો હતો. આથી અન્ય બાબતો ઉપરાંત નિયમ ૩(એ) હેઠળ લાદવામાં આવેલી લાયસન્સ ફી પેટે ચૂકવેલી રકમ વાર્ષિક ૯% ના વ્યાજ સહિત રિફંડ કરવા માટે અરજ કરવામાં આવી હતી. ૬.૫.૯૧ ના હુકમ દ્વારા આ અદાલતે તે અરજી મંજૂર કરી હતી. જોકે, બંધારણીય બેંચનો આ નિર્ણય ભવિષ્યલક્ષી રીતે અમલમાં આવવાનો હોવાથી એવો નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો હતો કે સિન્થેટીક એન્ડ કેમિકલ્સ લિમિટેડ રાજ્ય સરકારને પહેલેથી જ ચૂકવી દેવામાં આવેલી રકમના કોઈપણ રિફંડ માટે હકદાર રહેશે નહીં, પરંતુ \"ચુકાદાની તારીખથી ભવિષ્યલક્ષી રીતે કોઈ જવાબદારી રહેશે નહીં અને ત્યારપછી ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય દ્વારા કોઈ માંગણી લાદવામાં આવશે નહીં\". રાજ્ય સરકારે આ હુકમમાં સુધારા અને સ્પષ્ટતા માટે એવા કારણોસર અરજી દાખલ કરી હતી કે બંધારણીય બેંચ દ્વારા માત્ર ઔદ્યોગિક આલ્કોહોલ પરની વેન્ડ ફી જ રદબાતલ ઠેરવવામાં આવી હતી અને વેન્ડ ફી એ એફ.એલ.–૩૯ ના લાયસન્સદારો પર લાદવામાં આવેલી લાયસન્સ ફી કરતાં તદ્દન ભિન્ન હતી. રાજ્ય સરકારની એવી દલીલ હતી કે \"૬.૫.૧૯૯૧ ના હુકમને એક પૂર્વનિર્ણય તરીકે ગણવામાં આવી રહ્યો છે અને ઔદ્યોગિક હેતુઓ માટે આલ્કોહોલ આપવાનું નિયમન કરવા સારુ લાયસન્સ ફી લાદવાને હાઇકોર્ટમાં પડકારવામાં આવી રહી છે અને ૬.૫.૧૯૯૧ ના ઉપરોક્ત હુકમના આધારે માનનીય અલ્હાબાદ હાઇકોર્ટ દ્વારા મનાઈહુકમ જારી કરવામાં આવી રહ્યા છે\". ૨૫.૪.૧૯૯૪ ના રોજ રાજ્ય સરકારની અરજી ફગાવી દેતાં, આ અદાલતે

જણાવ્યું હતું કે :

"સામાવાળા રાજ્ય વતી ઉપસ્થિત રહેલા વિદ્વાન વરિષ્ઠ અધિવક્તા શ્રી ડી.વી. સહગલ જણાવે છે કે લાયસન્સ ફીને વિવિધ પક્ષકારો દ્વારા હાઇકોર્ટમાં પડકારવામાં આવી છે. ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય હાઇકોર્ટ સમક્ષ તેને ઉપલબ્ધ તમામ મુદ્દાઓ ઉપસ્થિત કરી શકે છે".

ત્યારબાદ તુરંત જ ૨૨.૬.૧૯૯૯ ના રોજ આબકારી કમિશનર દ્વારા રાજ્યના તમામ જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટોને નીચે મુજબનો પરિપત્ર જારી કરવામાં આવ્યો હતો :

"ડબલ્યુ.પી. (સી) નંબર ૧૮૨/૮૧, સિન્થેટીક એન્ડ કેમિકલ્સ લિમિટેડ વિરુદ્ધ ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય અને અન્ય માં માનનીય સુપ્રિમ કોર્ટ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા તારીખ ૨૫.૧૦.૮૯ ના ચુકાદાના પાલનમાં, ઔદ્યોગિક એકમો, એફ.એલ.-૩૯, એફ.એલ.-૪૦, એફ.એલ.-૪૧ અને એફ.એલ.-૧૬ ના લાયસન્સધારકો પાસેથી વેન્ડ ફીની વસૂલાતને ભવિષ્યલક્ષી અસરથી ગેરકાયદેસર જાહેર કરવામાં આવી છે.

આ ઉપરાંત, નામદાર હાઇકોર્ટે રિટ પિટિશન નંબર ૩૬/૭૬, સિન્થેટીક્સ એન્ડ કેમિકલ્સ લિમિટેડ વિરુદ્ધ ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય માં તારીખ ૧૨.૭.૯૦ ના પોતાના ચુકાદા દ્વારા ડીઝલ ઓઇલ એન્ડ આલ્કોહોલ ટેક્સેશન (એમેન્ડમેન્ટ) એક્ટ, ૧૯૭૬ ને ગેરકાયદેસર ઠેરવેલ છે. તેથી, ઉપરોક્ત હુકમોનું પાલન સુનિશ્ચિત કરવાના હેતુસર આ કચેરી દ્વારા તારીખ ૧૦.૪.૯૦ ના પોતાના

પરિપત્ર નંબર ૩૯૫/૪૦૮/૯-૮૯-૯૦/વાર્ન મારફતે લાયસન્સ ધારકો પાસેથી એફ.એલ.-૩૯, ૪૦, ૪૧ અને એફ.એલ.-૧૬ પર ખરીદ વેરો વસૂલ ન કરવા અંગે ધ્યાન દોરવામાં આવેલ છે.

અરજદારોની આઇ.એ. નંબર ૧ પર રિટ પિટિશન (સી) નંબર ૨૪૨૩/૧૯૮૦-સિન્થેટીક્સ એન્ડ કેમિકલ્સ લિમિટેડ વિરુદ્ધ ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય અને અન્ય માં પસાર કરવામાં આવેલા અન્ય એક હુકમમાં, નામદાર સુપ્રિમ કોર્ટે તારીખ ૬.૫.૯૧ ના પોતાના હુકમ દ્વારા, અરજદાર પાસેથી લાયસન્સ ફીની વસૂલાતને ભવિષ્યવર્તી અસરથી ગેરકાયદેસર જાહેર કરેલ છે. તેથી, સદર હુકમ બાદ સિન્થેટીક્સ એન્ડ કેમિકલ્સ લિમિટેડ, બરેલી પાસેથી લાયસન્સ ફી વસૂલ કરી શકાય નહીં.

ઉપરોક્ત અનુસારની કાર્યવાહીનું પાલન

મહેરબાની કરીને સુનિશ્ચિત કરવામાં આવે".

(ભાર ઉમેરેલ છે)

પરિણામે, નિયમ ૩(એ) હેઠળ સિન્થેટીક્સ એન્ડ કેમિકલ્સ લિમિટેડ પર કોઈ લાયસન્સ ફી લાદવામાં આવતી નથી. સામાવાળા દ્વારા એવી રજૂઆત કરવા માટે આ હકીકતો પર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે કે તેઓને પણ નિયમ ૩(એ) હેઠળ કોઈ લાયસન્સ ફી ચૂકવવા માટે કહી શકાય નહીં. પરંતુ તેમની આ દલીલ પર વિચારણા કરતાં પહેલાં વધુ એક હકીકતની નોંધ લેવી જરૂરી છે.

૧૮મી મે, ૧૯૯૦ ના રોજ ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય દ્વારા એક જાહેરનામું બહાર પાડવામાં આવ્યું હતું, જેના દ્વારા નિયમ ૨ માં સુધારો કરીને ફોર્મ ડી.એસ.–૧ માં લાયસન્સ મેળવવાની જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી, જે લાયસન્સ કલેક્ટર દ્વારા પોતાના જિલ્લા હેઠળની તમામ ડિસ્ટિલરીઓ (કે જેઓ ફોર્મ પી.ડી.–૧ અથવા પી.ડી.–૨ માં લાયસન્સ ધરાવતી હોય) ને "ફોર્મ એફ.એલ.–૧૬, એફ.એલ.–૩૯, એફ.એલ.–૪૦ અને એફ.એલ.–૪૧ ધરાવતી વ્યક્તિઓને પુરવઠો પૂરો પાડવા માટે સ્પિરિટના વિકૃતિકરણ સારુ" ઇસ્યુ કરવાનું હતું. ફોર્મ ડી.એસ.–૧ ના લાયસન્સ સંબંધમાં લાયસન્સ ફી, ડિસ્ટિલરી દ્વારા આ રીતે વિકૃત કરવામાં આવેલા સ્પિરિટના પ્રતિ લિટર ૭ પૈસાના દરે અગાઉથી ચૂકવવાપાત્ર હતી.

નિયમ ૨ માં સુધારો કરતાં તારીખ ૧૮મી મે, ૧૯૯૦ ના જાહેરનામાને સામાવાળા સહિતની ડિસ્ટિલરીઓ દ્વારા હાઇકોર્ટ સમક્ષ અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ પડકારવામાં આવ્યું હતું. આ પડકાર એવા કારણોસર કરવામાં આવ્યો હતો કે, ઔદ્યોગિક આલ્કોહોલ સંબંધે કાયદો ઘડવાની કે તેના પર કર લાદવાની રાજ્ય સરકાર પાસે કોઈ સત્તા ન હતી અને આ વસૂલાત સેવાના બદલામાં અવેજ પર આધારિત ન હોવાના કારણે અન્યથા પણ અયોગ્ય હતી. હાઇકોર્ટે ડિસ્ટિલરોની રિટ પિટિશનો ફગાવી દીધી હતી. હાઇકોર્ટના સદર નિર્ણય સામેની અપીલો પણ આ કોર્ટ દ્વારા વામ ઓર્ગેનિક કેમિકલ્સ લિમિટેડ અને અન્ય વિરુદ્ધ ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય અને અન્ય, [૧૯૯૭] ૨ એસ.સી.સી. ૭૧૫ (જે હવે પછી "વામ ઓર્ગેનિક્સ – ૧" તરીકે ઉલ્લેખિત છે) માં નામંજૂર કરવામાં આવી હતી.

હવે અમે વર્તમાન અપીલો પર આવીએ છીએ, કે જે સામાવાળાઓ દ્વારા ૧૯૮૨ થી ૨૦૦૦ દરમિયાન હાઇકોર્ટમાં દાખલ કરવામાં આવેલી રિટ પિટિશનોમાંથી ઉદ્ભવે છે, જેમાં નિયમ ૩(એ) હેઠળ વિકૃતિકરણ ફી લાદવા સામે એવા કારણોસર પડકાર ફેંકવામાં આવ્યો હતો કે રાજ્ય વિધાનમંડળ પાસે વિકૃત સ્પિરિટ અંગે કાયદો ઘડવાની કોઈ વૈધાનિક સત્તા ન હતી અને પ્રતિ લિટર ૧૫ પૈસાની ફી એ કરના સ્વરૂપની હતી અને ગમે તે સંજોગોમાં અતિશય વધુ પડતી હતી. રાજ્ય સરકારે આ પડકારનો વિરોધ કર્યો હતો અને એવી રજૂઆત કરી હતી કે, વિકૃત સ્પિરિટનું પુનઃ પીવાલાયક દારૂમાં રૂપાંતર ન થાય તે જોવું અનિવાર્ય હોવાથી પોતાની નિયમનકારી સત્તાઓનો ઉપયોગ કરીને આ ફી લાદવાની સત્તા તેની પાસે રહેલી હતી. એવી પણ દલીલ કરવામાં આવી હતી કે જ્યાં સુધી રાજ્ય સરકાર વિકૃત સ્પિરિટને અન્યત્ર વાળવા પર રોક લગાવવા માટે પગલાં ન ભરે, ત્યાં સુધી સરકારી તિજોરીને ભારે મોટું નુકસાન થશે અને જો આવા પુનઃ પીવાલાયક બનાવેલા સ્પિરિટનું સેવન કરવામાં આવે તો તે સ્વાસ્થ્ય માટે ગંભીર જોખમ સમાન બનશે.

હાઇકોર્ટે રિટ પિટિશનો મંજૂર કરી હતી. તેણે, સિન્થેટીક્સના કેસ (ઉપરોક્ત) ને અનુસરીને ઠેરવ્યું હતું કે, માનવ વપરાશ માટે અયોગ્ય હોય તેવા દારૂના સંબંધમાં માત્ર સંસદ જ કાયદો ઘડી શકે છે, અને રાજ્ય સરકાર માત્ર સ્ટાફના પગારની ચૂકવણી કરવાના હેતુસર તેમજ પીવાલાયક ન હોય તેવા આલ્કોહોલનું પીવાલાયક દારૂમાં રૂપાંતર ન થાય તે સુનિશ્ચિત કરવા પૂરતી જ નિયમનકારી ફી વસૂલ કરી શકે છે. જોકે, તેણે એવું ઠેરવ્યું હતું કે નિયમનકારી ફી

લાદવા માટે વસૂલ કરવામાં આવતી ફી અને વહીવટી ખર્ચ વચ્ચે વ્યાપક સહ–સંબંધ રહેલો છે તે દર્શાવવાનો સાબિતીનો બોજો રાજ્ય સરકાર પર રહેલો છે. એવી નોંધ લેવામાં આવી હતી કે સામાવાળાઓ સ્પિરિટના વિકૃતિકરણ માટે નિયમ ૨ હેઠળ પહેલેથી જ ફી ચૂકવી રહ્યા હતા. એવી પણ નોંધ લેવામાં આવી હતી કે વિકૃત સ્પિરિટને પુનઃ પીવાલાયક બનાવવાની પ્રક્રિયા અત્યંત જટિલ અને અતિશય મુશ્કેલ હતી અને "સામા સોગંદનામામાં એવું કોઈ કથન કરવામાં આવ્યું નથી કે વિકૃત સ્પિરિટ પુનઃ પીવાલાયક ન બને તે જોવા માટે કોઈ વધારાના સ્ટાફની નિમણૂક કરવામાં આવી હોય. ગમે તે સંજોગોમાં, પ્રતિ લિટર ૧૫ પૈસાના શુલ્ક અને વિભાગ દ્વારા કરવામાં આવેલા કોઈ પણ વધારાના ખર્ચ વચ્ચે (વ્યાપક સહ–સંબંધની તો વાત જ શું કરવી) કોઈ પણ પ્રકારનો સહ–સંબંધ દર્શાવવામાં આવ્યો નથી". લાદવા માટે માંગવામાં આવેલી આ વધારાની ફી, હાઇકોર્ટના મતે, વાસ્તવમાં નિયમનકારી ફીના બહાના હેઠળ લાદવામાં આવેલો કર જ હતો. પક્ષકારોના દલીલપત્રો પર વિચારણા કર્યા બાદ અને ખાસ કરીને નિયમ ૩(એ) હેઠળ વધારાની ફી લાદવાનું વાજબી ઠેરવતું હોય તેવા કોઈ પણ કથનનો અપીલકર્તાઓ દ્વારા દાખલ કરાયેલા સામા સોગંદનામામાં સદંતર અભાવ હતો તે બાબતને ધ્યાનમાં રાખીને આ નિષ્કર્ષ પર પહોંચવામાં આવ્યું હતું.

હાઇકોર્ટના નિર્ણયને પડકારતાં, અપીલકર્તાઓએ એવી દલીલ કરી છે કે વિકૃત સ્પિરિટને પુનઃ–પ્રકૃત કરવું શક્ય છે. પુનઃ–પ્રકૃતિકરણની શક્યતાને આ અદાલતે તે ચુકાદામાં માન્ય રાખી છે તેવી દલીલ કરવા માટે તેઓએ સિન્થેટીક્સ

(ઉપરોક્ત) ના નિર્ણયનો સંદર્ભ આપ્યો છે. માનવ ઉપભોગ માટે વિકૃત સ્પિરિટને પુનઃ–પ્રકૃત કર્યા બાદ તેનું ગેરકાયદેસર વેચાણ કરવામાં આવ્યું હોવાના દાખલાઓ ટાંકવામાં આવ્યા છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે, પીવાલાયક દારૂ પર આબકારી જકાત લાદવાની સત્તા માત્ર રાજ્ય પાસે જ હોવાથી, વિકૃત સ્પિરિટ વિકૃત જ રહે તે સુનિશ્ચિત કરવા માટે પગલાં લેવાની સત્તા રાજ્ય પાસે હોવી જ જોઈએ. એવી પણ રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે વાસ્તવમાં નિયમ ૩(એ) હેઠળ લાદવામાં આવેલી લાયસન્સ ફીના બદલામાં રાજ્ય દ્વારા વિશિષ્ટ સેવાઓ પૂરી પાડવામાં આવી હતી. એવી પણ દલીલ કરવામાં આવી છે કે જો સેવાના બદલામાં કોઈ અવેજ ન હોય તેમ છતાં પણ નિયમનકારી ફી વસૂલ કરી શકાય છે, સિવાય કે ફી જપ્તીજનક અથવા અતિશય હોય, અને તેવા સંજોગોમાં ફી અતિશય હતી તે સાબિત કરવાનો બોજો કરદાતા પર રહેશે. અપીલકર્તાઓના જણાવ્યા અનુસાર, આઇ.ટી.સી. લિમિટેડ વિરુદ્ધ એગ્રીકલ્ચરલ પ્રોડ્યુસ માર્કેટ કમિટી અને અન્ય, [૨૦૦૨] ૯ એસ.સી.સી. ૨૩૨ ફકરા ૧૩૬ માં બંધારણીય ન્યાયપીઠ દ્વારા 'ઉદ્યોગ' શબ્દનો અર્થ માત્ર ઉત્પાદન અને નિર્માણ થાય તેવો કરવામાં આવ્યો છે. તેથી, ભારતના બંધારણની સાતમી અનુસૂચિની યાદી ૧ ની પ્રવિષ્ટિ ૫૨ હેઠળ નિયંત્રિત ઉદ્યોગ તરીકે જાહેર કરાયેલા ઉદ્યોગના ઉત્પાદનોનું નિયમન કરવા માટે, સાતમી અનુસૂચિની યાદી ૩ ની પ્રવિષ્ટિ ૩૩ ની જોગવાઈઓ હેઠળ રાજ્ય કાયદાકીય રીતે સક્ષમ હતું. આ ક્ષેત્રને આવરી લેતો કોઈ કેન્દ્રીય કાયદો અસ્તિત્વમાં ન હોવાથી, રાજ્યના કાયદાને માન્ય ગણવો જ જોઈએ.

સામાવાળા/પ્રતિવાદીઓએ હાઇકોર્ટના નિર્ણયનું સમર્થન કર્યું છે અને એવી રજૂઆત કરી છે કે એકવાર ઔદ્યોગિક આલ્કોહોલ વિકૃત થઈ જાય પછી તે કાયમી ધોરણે માનવ ઉપભોગ માટે અયોગ્ય બની જાય છે. તેઓએ આઇ.એસ. :૩૨૪/૧૯૫૯ માં આપેલી વિકૃત સ્પિરિટની વ્યાખ્યાનો સંદર્ભ ટાંક્યો છે, જેમાં જણાવાયું છે કે "માનવ ઉપભોગ માટે અસરકારક રીતે અને કાયમી ધોરણે અયોગ્ય બનાવવા સારૂ વિકૃતિકારક દ્રવ્યો ઉમેરેલ સ્પિરિટ". "એન્સાયક્લોપીડિયા ઓફ કેમિકલ પ્રોસેસિંગ એન્ડ ડિઝાઇન" નો પણ સંદર્ભ આપવામાં આવ્યો છે, જે વિકૃતિકરણને એક કાયમી પ્રક્રિયા તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરે છે. સામાવાળા/પ્રતિવાદીઓના જણાવ્યા મુજબ વામ ઓર્ગેનિક્સ–૧ માં રાજ્ય–અપીલકર્તાઓનું વલણ પણ આ જ હતું. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે સામાવાળા/પ્રતિવાદીઓ પહેલેથી જ ઔદ્યોગિક આલ્કોહોલના સમગ્ર જથ્થાને વિકૃત કરી રહ્યા હતા અને તે હેતુ માટે નિયમ ૨ હેઠળ ફી ચૂકવી રહ્યા હતા. વામ ઓર્ગેનિક્સ–૧ માં તે ફીને ઔદ્યોગિક આલ્કોહોલનું વિકૃતિકરણ સુનિશ્ચિત કરવાના ખર્ચને પહોંચી વળવા માટે જરૂરી ગણાવીને વાજબી ઠેરવવામાં આવી હતી અને તેમાં વધુ નિયમન માટે કોઈ અવકાશ નહોતો. એવી પણ રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે જો તે ફી નિયમનકારી હતી તેમ માની લેવામાં આવે તો પણ, નિયમ ૩(એ) હેઠળ લાદવામાં આવેલી ફી રાજ્ય દ્વારા કરવામાં આવતા કોઈપણ વિશેષ અથવા વધારાના ખર્ચને પહોંચી વળવા માટે જરૂરી હતી તે સ્થાપિત કરવા માટે રાજ્ય–અપીલકર્તાઓ દ્વારા કોઈપણ પ્રકારની સામગ્રી રજૂ કરવામાં આવી નહોતી. સામાવાળા/પ્રતિવાદીઓના જણાવ્યા અનુસાર, જ્યાં

સુધી સિન્થેટિક્સ એન્ડ કેમિકલ્સ લિમિટેડનો સંબંધ હતો ત્યાં સુધી, આ અદાલત દ્વારા ૧૯૮૦ ની રિટ પિટિશન નંબર ૨૪૨૩ માં તારીખ ૬.૫.૧૯૯૧ ના રોજ પસાર કરવામાં આવેલા સ્પષ્ટતાત્મક હુકમનો રાજ્ય દ્વારા સ્વીકાર કરવામાં આવ્યો હતો અને તે મુજબ અમલ કરવામાં આવ્યો હતો. તેઓની એવી દલીલ છે કે સિન્થેટિક એન્ડ કેમિકલ્સ લિમિટેડ, રિટ પિટિશન ૨૪૨૩/૧૯૮૦ નો નિર્ણય એ એક જજમેન્ટ ઇન રેમ હતો, જેનો લાભ સિન્થેટિક્સ એન્ડ કેમિકલ્સ લિમિટેડ જેવી જ સમાન સ્થિતિ ધરાવતા તમામ ઉદ્યોગોને પ્રાપ્ત થવો જોઈએ.

ભારતના બંધારણની સાતમી અનુસૂચિની યાદી ૩ ની પ્રવિષ્ટિ ૩૩ હેઠળ ઔદ્યોગિક આલ્કોહોલ અથવા વિકૃત સ્પિરિટ પર જકાત લાદવા અંગે રાજ્ય દ્વારા આપવામાં આવેલી વાજબીતાના સંબંધમાં, એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે સિન્થેટીક્સના કેસમાં બંધારણીય ન્યાયપીઠ દ્વારા આ જ દલીલને સ્પષ્ટપણે નકારી કાઢવામાં આવી હતી.

અનુચ્છેદ ૨૪૬ સંસદને કાયદાઓ ઘડવાની અનન્ય સત્તા પ્રદાન કરે છે

સાતમી અનુસૂચિમાંની યાદી ૧ માં પરિગણિત બાબતોના સંબંધમાં.

સિન્થેટીક્સના કેસમાં આ અદાલત દ્વારા યાદી ૧ ની પ્રવિષ્ટિ ૮૪ અને યાદી ૨ ની પ્રવિષ્ટિ ૫૧ નું અર્થઘટન કરીને એવું ઠેરવવામાં આવ્યું હતું કે ઔદ્યોગિક આલ્કોહોલના સંબંધમાં કાયદો ઘડવાની અને આબકારી કર લાદવાની અનન્ય સત્તા માત્ર સંસદ પાસે જ છે. સિન્થેટીક્સમાં બંધારણીય ન્યાયપીઠના

નિર્ણય પૂર્વે, ઔદ્યોગિક આલ્કોહોલ પર આબકારી લાદવા તેમજ તેનું નિયમન અને નિયંત્રણ કરવા અંગે સંઘ અને રાજ્યોની તુલનાત્મક સક્ષમતા સંબંધિત કાયદાનો સંદર્ભ આપવો બિનજરૂરી છે. અગાઉ કાયદો ગમે તે રહ્યો હોય, પરંતુ વર્તમાનમાં સિન્થેટીક્સનો નિર્ણય જ પ્રસ્તુત ક્ષેત્રમાં અમલી રહે છે. તે ચુકાદામાં ઠેરવવામાં આવ્યું હતું કે આબકારી જકાત લાદવાની રાજ્યની સત્તા પ્રવિષ્ટિ ૫૧ મુજબ માત્ર માનવ ઉપભોગ માટેના આલ્કોહોલયુક્ત પીણાંઓ પર કર લાદવા પૂરતી જ મર્યાદિત હતી. એવું પણ ઠેરવવામાં આવ્યું હતું કે ધ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ (ડેવલપમેન્ટ એન્ડ રેગ્યુલેશન) એક્ટ, ૧૯૫૧ ની કલમ ૨ તેમજ તે કાયદાની પ્રથમ અનુસૂચિના ક્રમાંક ૨૪ એ ઔદ્યોગિક આલ્કોહોલ અને તેના ઉત્પાદનો પરના સમગ્ર ક્ષેત્રને આવરી લીધું હતું.

તેથી, ૮ મી મે, ૧૯૫૨ ના રોજ આઇ.ડી.આર. એક્ટ અમલમાં આવ્યો ત્યારથી રાજ્ય વિધાનમંડળો ઔદ્યોગિક આલ્કોહોલ પર કોઈપણ પ્રકારનો કર લાદવા માટે બંધારણીય રીતે અસક્ષમ છે.

આ સિદ્ધાંત ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય વિરુદ્ધ મોદી ડિસ્ટિલરી, [૧૯૯૫] ૫ એસ.સી.સી. ૭૫૩ માં સંક્ષિપ્તપણે પુનરોચ્ચારિત કરવામાં આવ્યો હતો, જ્યાં એવું કહેવામાં આવ્યું હતું કે આબકારી જકાત લાદવાની રાજ્યની સત્તા માનવ ઉપભોગ માટેના આલ્કોહોલ કે દારૂ પૂરતી મર્યાદિત હતી અને "બંધારણના ઘડવૈયાઓએ, જ્યારે તેઓએ તે શબ્દપ્રયોગ વાપર્યો હતો ત્યારે

'માનવ ઉપભોગ માટેના આલ્કોહોલયુક્ત પીણાં', ત્યારે તેનો અર્થ એવો

થતો હતો, અને તે શબ્દપ્રયોગનો અર્થ આજે પણ એવો જ થાય છે કે, તેવો દારૂ જે, જેવો છે તેવો જ, તે અર્થમાં ઉપભોગ્ય હોય કે માનવીઓ દ્વારા પીણા તરીકે તેને તે જ સ્વરૂપે ગ્રહણ કરી શકાતો હોય" ..... "શબ્દકોશો અને ટેકનિકલ પુસ્તકો દર્શાવે છે કે રેક્ટિફાઇડ સ્પિરિટ (૯૫ ટકા) એ એક ઔદ્યોગિક આલ્કોહોલ હતો અને તે તેવા સ્વરૂપે પીવાલાયક નહોતો..." તેથી પ્રક્રિયા અને નોંધપાત્ર મંદીકરણ કર્યા પછી, વ્હિસ્કી, જીન, દેશી દારૂ વગેરેના ઉત્પાદનમાં જો ઇથાઇલ આલ્કોહોલ (૯૫ ટકા) નો ઉપયોગ કાચા માલ અથવા ઘટક તરીકે થઈ શકતો હોય, તેમ છતાં પણ તે 'કેફી પીણું' નહોતું, જે શબ્દપ્રયોગનો અર્થ માત્ર એવો જ દારૂ થતો હતો જે માનવીઓ દ્વારા જેવો હતો તેવા જ સ્વરૂપે ઉપભોગ કરી શકાય તેવો હતો". આમ, આવા ઔદ્યોગિક આલ્કોહોલમાંથી આલ્કોહોલયુક્ત પીણાંઓનું ઉત્પાદન કરવાની ક્ષમતા હોવા છતાં પણ રાજ્ય ઔદ્યોગિક આલ્કોહોલ પર કાયદો ઘડી શકતું નથી.

આ અદાલતના બે ન્યાયમૂર્તિઓની ન્યાયપીઠ દ્વારા બિહાર ડિસ્ટિલરી વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, [૧૯૯૭] ૨ એસ.સી.સી. ૭૨૭ માં કંઈક અંશે વિપરીત મત વ્યક્ત કરવામાં આવ્યો હતો. એવું ઠેરવવામાં આવ્યું હતું કે સિન્થેટીક્સનો ચુકાદો પીવાલાયક દારૂમાં રૂપાંતરિત કરી શકાય તેવા રેક્ટિફાઇડ સ્પિરિટ સાથે સંબંધ ધરાવતો નહોતો અને તે માત્ર એવા ઔદ્યોગિક આલ્કોહોલ સાથે સંબંધિત હતો જેને તે રીતે રૂપાંતરિત કરી શકાતો નહોતો, એટલે કે વિકૃત રેક્ટિફાઇડ સ્પિરિટ. માત્ર ઉદ્યોગોને જ સપ્લાય કરવાના હેતુથી બનાવાતા રેક્ટિફાઇડ સ્પિરિટના ઉત્પાદનમાં રોકાયેલા ઉદ્યોગો (પીવાલાયક દારૂ મેળવવા

અથવા બનાવવામાં રોકાયેલા ઉદ્યોગો સિવાયના ઉદ્યોગો), ભલે તે વિકૃત કર્યા પછી હોય કે વિકૃત કર્યા વગર હોય, અને માત્ર પીવાલાયક દારૂ મેળવવા અથવા બનાવવાના હેતુસર રેક્ટિફાઇડ સ્પિરિટના ઉત્પાદનમાં રોકાયેલા ઉદ્યોગો વચ્ચે એક તફાવત દર્શાવવામાં આવ્યો હતો. પ્રથમ કિસ્સામાં, તે ઉદ્યોગ "ઉદ્યોગોના સંપૂર્ણ અને અનન્ય નિયંત્રણ હેઠળ રહેશે અને આઇ.ડી.આર. એક્ટ તથા તે હેઠળ બનાવવામાં આવેલા નિયમો અને વિનિયમો દ્વારા શાસિત થશે". જ્યાં સુધી બીજા કિસ્સાનો સંબંધ છે ત્યાં સુધી, "તેઓ ડિસ્ટિલરીની સ્થાપના સહિત તમામ બાબતોમાં અને તમામ તબક્કે રાજ્યના સંપૂર્ણ અને અનન્ય નિયંત્રણ હેઠળ રહેશે".

ડેક્કન સુગર એન્ડ આબકારી કંપની લિમિટેડ વિરુદ્ધ કમિશનર ઓફ એક્સાઇઝ, એ.પી., [૧૯૯૮] ૩ એસસીસી ૨૭૨ ના કેસમાં બિહાર ડિસ્ટિલરીના ચુકાદા અંગે શંકા વ્યક્ત કરવામાં આવી હતી. એવું જણાવવામાં આવ્યું હતું કે બિહાર ડિસ્ટિલરીનો ચુકાદો, આ કોર્ટની બંધારણીય ખંડપીઠ દ્વારા તેમજ મોદી ડિસ્ટિલરીના કેસમાં આ કોર્ટની ત્રણ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠના ચુકાદામાં તપાસવામાં આવેલી ધારાકીય સક્ષમતાની યોજનાથી વિપરીત જતો હતો. તદનુસાર, બિહાર ડિસ્ટિલરીના કેસના ચુકાદા પર પુનર્વિચાર કરવા સારૂ અપીલોને બૃહદ ખંડપીઠ સમક્ષ મોકલવામાં આવી હતી.

બૃહદ ખંડપીઠે બિહાર ડિસ્ટિલરી૧ ના ચુકાદાને સ્પષ્ટપણે રદબાતલ કર્યા વિના સિન્થેટીક્સ અને મોદી ડિસ્ટિલરીના ચુકાદાઓનું અનુસરણ કર્યું હતું. તેથી

અમે એ આધાર પર આગળ વધીએ છીએ કે સિન્થેટીક્સનો ચુકાદો રાજ્યને ઔદ્યોગિક આલ્કોહોલ પર કર લાદવામાંથી બાકાત રાખવાનું ચાલુ રાખે છે, પછી ભલે તેમાં આલ્કોહોલિક લિકર તરીકે ઉપયોગમાં લેવાની સંભાવના હોય કે ન હોય.

જો કે સિન્થેટીક્સમાં એમ પણ કહેવામાં આવ્યું છે કે " ... રાજ્યો પાસે આલ્કોહોલના ઉપયોગનું નિયમન કરવાની સત્તા છે અને તે સત્તામાં ઔદ્યોગિક આલ્કોહોલનો માદક કે પીવાલાયક આલ્કોહોલ તરીકે ઉપયોગ થતો અટકાવવા અને/અથવા તેને રોકવા માટેની જોગવાઈઓ કરવાની સત્તાનો સમાવેશ થવો જ જોઈએ".

કાયદાનો સારાંશ આપતાં બંધારણીય ખંડપીઠે જણાવ્યું હતું કે :

"આઇડીઆર એક્ટમાં ૧૯૫૬ ના સુધારા પછી આલ્કોહોલ ઉદ્યોગના નિયંત્રણ સંબંધિત સ્થિતિમાં મહત્ત્વપૂર્ણ અને નોંધપાત્ર ફેરફાર થયો છે [૧. ડેક્કન સુગર એન્ડ આબકારી કંપની લિમિટેડ વિરુદ્ધ કમિશનર ઓફ એક્સાઇઝ, એ.પી., સી.એ. નંબર ૪૩૫૫/૧૯૮૫, તારીખ ૧૩ ફેબ્રુઆરી, ૨૦૦૨ નો અપ્રસિદ્ધ ચુકાદો]. આ સુધારા પછી, રાજ્ય પાસે આલ્કોહોલ સંબંધમાં કાયદો ઘડવાની માત્ર નીચે મુજબની સત્તાઓ જ બાકી રહે છે :

(એ) તે સૂચિ ૨ ની પ્રવિષ્ટિ ૬ ને સંદર્ભિત પીવાલાયક દારૂના નિષેધના સ્વરૂપનો તેમજ નિયમન કરવાની સત્તાઓ અંગેનો કોઈપણ કાયદો પસાર કરી શકે છે.

(બી) બિન–પીવાલાયક આલ્કોહોલ અન્યત્ર વાળી લેવામાં ન આવે અને પીવાલાયક દારૂના વિકલ્પ તરીકે તેનો દુરુપયોગ કરવામાં ન આવે તે સુનિશ્ચિત કરવા માટે તે નિયમનો ઘડી શકે છે.

(સી) રાજ્ય પીવાલાયક દારૂ પર આબકારી જકાત અને સૂચિ ૨ ની પ્રવિષ્ટિ ૫૨ હેઠળ વેચાણવેરો વસૂલ કરી શકે છે. જો કે, પ્રસ્તુત કેસમાં ઔદ્યોગિક આલ્કોહોલ પર વેચાણવેરો વસૂલ કરી શકાય નહીં, કારણ કે ઈથાઈલ આલ્કોહોલ (પ્રાઈસ કંટ્રોલ) ઓર્ડર્સ હેઠળ રાજ્ય દ્વારા ઔદ્યોગિક આલ્કોહોલ પર વેચાણવેરો વસૂલ કરી શકાતો નથી.

(ડી) જો કે, વિશેષાધિકાર આપવાના તેના કહેવાતા દાવાથી ભિન્ન, જો રાજ્ય કોઈ સેવા પૂરી પાડતું હોય, તો તે સેવાના બદલામાં અવેજના આધારે ફી વસૂલ કરી શકે છે. આ સંબંધમાં ઈન્ડિયન માઈકા કેસ [૧૯૭૧] ૨ એસસીસી ૨૩૬ માં કરાયેલા અવલોકનો જુઓ. આમ, રાજ્યની સત્તા માત્ર (૧) બિન–પીવાલાયક આલ્કોહોલનો આલ્કોહોલિક લિકર તરીકે ઉપયોગ થતો અટકાવવાના સીમિત હેતુ માટે તેનું નિયમન કરવા અને

(૨) સેવાના બદલામાં અવેજના આધારે ફી વસૂલ કરવા પૂરતી મર્યાદિત છે. ત્યારે પ્રશ્ન એ ઉપસ્થિત થાય છે કે – શું ૧૯૭૬ ના નિયમોના નિયમ ૩(એ) હેઠળની વસૂલાત આવી ફી તરીકે વાજબી ઠેરવી શકાય તેમ છે? 'ફી' અને 'કર' વચ્ચેના તફાવત પર આ કોર્ટનો અગ્રણી અને પ્રમાણભૂત ચુકાદો ધ કમિશનર, હિન્દુ રિલિજિયસ નો ચુકાદો છે.

એન્ડોવમેન્ટ્સ, મદ્રાસ વિરુદ્ધ શ્રી લક્ષ્મીન્દ્ર તીર્થ સ્વામીયાર ઓફ શ્રી શિરુર મઠ, [૧૯૫૪] એસ.સી.આર. ૧૦૦૫ નો ચુકાદો છે. તે કેસમાં પડકારનો વિષય, અન્ય બાબતોની સાથે સાથે, મદ્રાસ હિન્દુ રિલિજિયસ એન્ડ ચેરિટેબલ એન્ડોવમેન્ટ્સ એક્ટ, ૧૯૫૧ ની કલમ ૭૬ હતો, જે અન્વયે સરકાર અને તેના અધિકારીઓ દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવતી સેવાઓ પેટે ધાર્મિક સંસ્થાઓએ પોતાની કુલ આવકના ૫ ટકા લેખે આર્થિક ફાળો આપવો ફરજિયાત બનાવવામાં આવ્યો હતો. રાજ્ય સરકારના જણાવ્યા અનુસાર, આ વાર્ષિક ફાળો ધાર્મિક સંસ્થાઓની કામગીરીની દેખરેખ રાખવા માટે વસૂલ કરવામાં આવતી એક ફી સમાન હતો. બીજી તરફ ધાર્મિક સંસ્થાઓના જણાવ્યા અનુસાર, આ ઉઘરાણું વાસ્તવમાં એક કર હતો જેને લાદવા માટે રાજ્ય સરકાર સક્ષમ ન હતી.

કર અને ફીના વિશિષ્ટ લક્ષણો નક્કી કરવામાં આવ્યા હતા. જ્યાં સુધી ફીનો સંબંધ છે, ત્યાં સુધી એવું ઠેરવવામાં આવ્યું હતું કે:

સામાન્ય રીતે કોઈ સરકારી એજન્સી દ્વારા વ્યક્તિઓને પૂરી પાડવામાં આવતી વિશેષ સેવા બદલ લેવામાં આવતા ચાર્જ તરીકે ફીને વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવે છે. લાદવામાં આવતી ફીની રકમ સેવા પૂરી પાડવામાં સરકાર દ્વારા કરવામાં આવેલા ખર્ચ પર આધારિત હોવાનું માનવામાં આવે છે, જોકે ઘણા કિસ્સાઓમાં ખર્ચનું મનસ્વી રીતે આકલન કરવામાં આવે છે. સામાન્ય રીતે, આવી ફી એકસમાન હોય છે અને ચૂકવણી કરવા માટે જુદા જુદા પ્રાપ્તકર્તાઓની અલગ અલગ આર્થિક ક્ષમતાઓને ધ્યાને લેવામાં આવતી નથી. આ નિઃશંકપણે

તેના કેટલાક સામાન્ય લક્ષણો છે, પરંતુ ફી વિવિધ પ્રકારની હોઈ શકતી હોવાના કારણે, તમામ કેસોને એકસરખી રીતે લાગુ પાડી શકાય તેવી કોઈ વ્યાખ્યા ઘડવી શક્ય નથી".

જોકે, આ અદાલતે એ બાબત તદ્દન સ્પષ્ટ કરી દીધી હતી કે સેવા એવી જ હોવી અનિવાર્યપણે જરૂરી નથી કે જે ફી ચૂકવવા માટે જવાબદાર વ્યક્તિ દ્વારા સ્વેચ્છાપૂર્વક લેવામાં આવેલી હોય. તેમાં ફરજિયાતપણા અથવા બળજબરીનું તત્વ મોજૂદ હોઈ શકે છે કે "જો જાહેર જનતાના વ્યાપક હિતમાં, કોઈ રાજ્ય ચોક્કસ લોકો માટે કોઈ વિશેષ સેવા પૂરી પાડવામાં આવે તે બાબત ઇચ્છનીય ગણાતું હોય, તો તે લોકોની તેવી ઈચ્છા હોય કે ન હોય, તેમણે આ સેવાઓ સ્વીકારવી જ પડશે".

આ કોર્ટે એ કારણસર કલમ ૭૬ ને રદબાતલ ઠેરવી હતી કે આ વાર્ષિક ફાળો વાસ્તવમાં એક કર સમાન હતો કારણ કે ત્યાં

> "સરકાર દ્વારા કરવામાં આવેલા વાસ્તવિક ખર્ચ અને કલમ ૭૬ ની જોગવાઈ હેઠળ ફાળા પેટે એકત્રિત કરવામાં આવેલી રકમ વચ્ચે કોઈપણ પ્રકારના પરસ્પર સંબંધનો સંપૂર્ણપણે અભાવ હતો અને આવા સંજોગોમાં વળતર અથવા સામી ચૂકવણી અથવા સેવાના બદલામાં અવેજનો સિદ્ધાંત આ કેસને કોઈપણ સંભવિત રીતે લાગુ થઈ શકે તેમ નથી."

તેથી, ફીના સંદર્ભમાં "સેવા" શબ્દમાં જાહેર જનતાના વ્યાપક હિતમાં ચૂકવણી કરનાર વ્યક્તિ સામે હાથ ધરવામાં આવેલા ફરજિયાત પગલાં પેટેના

ઉઘરાણાનો સમાવેશ થઈ શકે છે. આ 'બળજબરીપૂર્વકના' પગલાંને પાછળથી ન્યાયિક રીતે 'નિયમનકારી પગલું' ગણવા માટે સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યું છે. પરંતુ બંને પ્રકારની સેવાઓના કિસ્સામાં, પછી ભલે તે ફરજિયાતપણે લાદવામાં આવી હોય કે સ્વેચ્છાએ સ્વીકારવામાં આવી હોય, લાદવામાં આવેલા ઉઘરાણા અને "સામી ચૂકવણી અથવા સેવાના બદલામાં અવેજ" વચ્ચે પરસ્પર સંબંધ હોવો અનિવાર્ય છે. જોકે, ઉઘરાણા અને પૂરી પાડવામાં આવેલી સેવાઓ વચ્ચેનો પરસ્પર સંબંધ સામાન્ય સ્વરૂપનો હોય છે અને ગાણિતિક ચોકસાઈવાળો હોતો નથી. ફક્ત એટલું જ જરૂરી છે કે ફીના ઉઘરાણા અને પૂરી પાડવામાં આવેલી સેવા વચ્ચે વાજબી 'સંબંધ' હોવો જોઈએ" ૨ • તેનાથી વિપરીત, જ્યારે આવો કોઈ પરસ્પર સંબંધ ન હોય, ત્યારે આ ઉઘરાણું, તેના નામાભિધાન છતાં, વાસ્તવમાં એક કર સમાન હોય છે. ધ કોર્પોરેશન ઓફ કલકત્તા વિરુદ્ધ લિબર્ટી સિનેમા, એ.આઇ.એર. (૧૯૬૫) એસ.સી. ૧૧૦૭ ના કેસમાં, કલકત્તા મ્યુનિસિપલ એક્ટ, ૧૯૫૧ ની કલમ ૫૪૮ હેઠળ વસૂલવામાં આવેલી લાયસન્સ ફીને એ કારણસર પડકારવામાં આવી હતી કે તે કરને અનુરૂપ કોઈ સેવા પૂરી પાડવામાં આવી ન હતી. આ કોર્ટે જણાવ્યું હતું કે આ ઉઘરાણું વાસ્તવમાં એક કર હતો જેને લાદવા માટે રાજ્ય સરકાર સંપૂર્ણપણે સક્ષમ હતી.

"આ એક્ટમાં જેના પર તે લાદવામાં આવ્યું છે તે વ્યક્તિને લાભ થાય તે રીતે કોઈ વિશેષ પ્રકારની સેવા પૂરી પાડવાની કોઈ જોગવાઈ કરવામાં આવી નથી. કોર્પોરેશન દ્વારા કરવામાં આવતી નિરીક્ષણની કામગીરી, જે માત્ર લાયસન્સધારક દ્વારા લાયસન્સની શરતોનું પાલન થાય છે કે નહીં તે જોવા

માટેની છે, તે તેને પૂરી પાડવામાં આવતી કોઈ સેવા નથી. અહીં ઉઘરાણાની રકમને કોઈપણ સેવાના ખર્ચ સાથે પરસ્પર સંબંધિત કરવાનો કોઈ પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થતો નથી. આ ઉઘરાણું એક કર છે.

એ બાબત નિર્વિવાદ છે, અને એવું જણાવી શકાય કે જો આ ઉઘરાણું કોઈ ફી ન હોય, તો તે એક કર જ હોવો જોઈએ". (પેરા ૨૦) ..:

પરસ્પર સંબંધ અથવા "અનુરૂપતા" ની આ કસોટીનો આ કોર્ટ દ્વારા કાં તો સત્તામંડળ દ્વારા તેની વૈધાનિક જવાબદારીઓ પૂર્ણ કરવા માટેની જરૂરિયાત પેટે તે વાજબી હોવાનું ઠેરવીને ફીને માન્ય રાખવા માટે વારંવાર ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે (બી.એસ.ઈ. બ્રોકર્સ ફોરમ વિરુદ્ધ સિક્યોરિટીઝ એન્ડ એક્સચેન્જ બોર્ડ ઓફ ઇન્ડિયા, [૨૦૦૧]

૩ એસ.સી.સી. ૪૮૨, પૃ. ૫૦૫); સિકંદરાબાદ હૈદરાબાદ હોટેલ ઓનર્સ એસોસિએશન વિરુદ્ધ હૈદરાબાદ મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન, [૧૯૯૨] ૨ એસ.સી.સી. ૨૭૪, ૨૮૬; ત્રિપુરા રાજ્ય વિરુદ્ધ સુધીર રંજન નાથ, [૧૯૯૭] ૩ એસ.સી.સી. ૬૬૫; શ્રી બિલેશ્વર ખાંડ ઉદ્યોગ ખેડૂત સહકારી મંડળી લિમિટેડ વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય, [૧૯૯૨] ૨ એસ.સી.સી. ૪૨;

મેસર્સ ગુજકેમ ડિસ્ટિલર્સ ઇન્ડિયા લિમિટેડ વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય, [૧૯૯૨] ૨ એસ.સી.સી. ૩૯૯; અથવા લાદવામાં આવેલી ફી તે રીતે પ્રમાણસર હોવાનું સાબિત ન થયું હોવાના કારણોસર તેને રદબાતલ કરવા માટે કરવામાં આવ્યો છે. (જુઓ: ઇન્ડિયન માઇકા માઇકાનાઇટ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ વિરુદ્ધ

બિહાર રાજ્ય, [૧૯૭૧] ૨ એસ.સી.સી. ૨૩૬, ૨૪૩; એ.પી. પેપર મિલ્સ લિમિટેડ વિરુદ્ધ ઉત્તર પ્રદેશ સરકાર, [૨૦૦૦] ૮ એસ.સી.સી. ૧૬૭).

ઔદ્યોગિક આલ્કોહોલ અને તેના ઉત્પાદનો પર કર લાદવાની બાબત સૂચિ ૩ ની પ્રવિષ્ટિ ૩૩ હેઠળ સક્ષમ છે તેવી રાજ્યની દલીલ સામે સામાવાળા/પ્રતિવાદીઓએ યોગ્ય રીતે વાંધો ઉઠાવ્યો હતો. આ મુદ્દો હાઇકોર્ટ સમક્ષ ઉપસ્થિત કરવામાં આવ્યો ન હતો અને અમારી સમક્ષ પણ માત્ર પ્રત્યુત્તરમાં જ ઉપસ્થિત કરવામાં આવ્યો હતો. આ દલીલો સિન્થેટીક્સ કેસમાં બંધારણીય ખંડપીઠ સમક્ષ વિશેષરૂપે ઉપસ્થિત કરવામાં આવી હતી અને તેને સ્પષ્ટપણે નકારી કાઢવામાં આવી હતી, જ્યાં

[૨. શ્રીનિવાસ જનરલ ટ્રેડર્સ વિરુદ્ધ આંધ્ર પ્રદેશ રાજ્ય, [૧૯૮૩] ૪ એસ.સી.સી. ૩૫૩]. રાજ્યની એવી દલીલ હતી કે આ વસૂલાત "સૂચિ ૨ ની પ્રવિષ્ટિ ૮, સૂચિ ૨ ની પ્રવિષ્ટિ ૫૧, સૂચિ ૩ ની પ્રવિષ્ટિ ૩૩ બંને હેઠળ સંયુક્ત રીતે અથવા અલગ રીતે અને તેમના જણાવ્યા અનુસાર જેને પોલીસ સત્તાઓ, નિયમનકારી અને અન્ય આનુષંગિક ચાર્જિસ તરીકે વર્ણવવામાં આવે છે તે હેઠળ" નિર્ધારિત કરવામાં આવી હતી. (પેરા ૪૬).

આ રજૂઆતને નકારી કાઢતાં બંધારણીય ખંડપીઠે જણાવ્યું હતું કે : "ધારાકીય સૂચિઓ હેઠળ સત્તાના વિભાજનની બંધારણીય યોજના મુજબ, કરવેરા અને અન્ય કાયદાઓને લગતી અલગ અલગ પ્રવિષ્ટિઓ છે. સામાન્ય પ્રવિષ્ટિ હેઠળ કર લાદી શકાય નહીં". એવું પણ ઠેરવવામાં આવ્યું હતું કે કર

લાદવાની સત્તા એ કોઈ બાબત કે વિષય પર કાયદો ઘડવાની સત્તાની આનુષંગિક કે સહાયક સત્તા નથી. રાજ્યને ઔદ્યોગિક આલ્કોહોલ પર કર લાદવાની મંજૂરી આપતી આવી કોઈ ચોક્કસ પ્રવિષ્ટિ ન હોવાથી, તે અન્ય કોઈ પ્રવિષ્ટિમાંથી આ સત્તા મેળવી શકે નહીં. એવું પણ કહેવામાં આવ્યું હતું કે રાજ્ય એવો દાવો પણ કરી શકે નહીં કે તે અનુસૂચિત ઉદ્યોગના ઉત્પાદન અને ઔદ્યોગિક આલ્કોહોલનું સૂચિ 3 ની પ્રવિષ્ટિ 33 હેઠળ નિયમન કરી શકે છે, કારણ કે કેન્દ્ર સરકારે, આઇડીઆર એક્ટની કલમ ૧૮–જી હેઠળ, સમગ્ર ક્ષેત્રને આવરી લેવાનો સ્પષ્ટ ઈરાદો દર્શાવ્યો છે. કાયદાના આ સ્પષ્ટ પ્રતિપાદનને જોતાં, રાજ્યની આ રજૂઆત નકારી કાઢવી જ જોઈએ.

બંને પક્ષોએ વામ ઓર્ગેનિક કેમિકલ્સ લિમિટેડ અને અન્ય વિરુદ્ધ ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય અને અન્ય, [૧૯૯૬] ૨ એસ.સી.સી. ૭૧૫ ના કેસમાં આ કોર્ટના ચુકાદા પર ભારે મદાર બાંધ્યો છે. આ ચુકાદામાં મૂળભૂત રીતે અને સંક્ષિપ્તમાં હાઇકોર્ટના તર્કને બહાલી આપવામાં આવી હોવાથી, આ કોર્ટે વાસ્તવમાં શું ઠેરવ્યું છે તે નિર્ધારિત કરતાં પહેલાં અમે હાઇકોર્ટના ચુકાદાને વિચારણા માટે હાથ પર લઈએ છીએ. વામ ઓર્ગેનિક–૧ માં પડકારનો વિષયવસ્તુ નિયમોના નિયમ ૨ માં સુધારો કરતું જાહેરનામું હતું, જેના દ્વારા તારીખ ૨ જૂન, ૧૯૯૦ થી પ્રતિ લિટર ૭ પૈસાના દરે લાયસન્સ ફી લાદવાની માંગ કરવામાં આવી હતી. એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે રાજ્ય વિધાનમંડળ પાસે આ ફી લાદવાની કોઈ સત્તા ન હતી, કારણ કે અરજદાર દ્વારા જે ઔદ્યોગિક આલ્કોહોલનું

ઉત્પાદન કરવામાં આવતું હતું તે માનવ વપરાશ માટે યોગ્ય ન હતું. આ પડકારના જવાબમાં, હાઇકોર્ટ દ્વારા નોંધવામાં આવ્યા મુજબ રાજ્યની દલીલ નીચે મુજબ હતી :

> "સામાવાળાઓના જણાવ્યા અનુસાર, રેક્ટિફાઇડ સ્પિરિટને માનવ વપરાશ માટે અયોગ્ય બનાવવા સારૂ તેને વિકૃત કરવાની આ પ્રક્રિયા ૧૮૬૩ થી પ્રચલિત છે. તેમણે જે પ્રક્રિયા દ્વારા અને જે રસાયણોનું મિશ્રણ કરીને રેક્ટિફાઇડ સ્પિરિટને સંજોગો અનુસાર વિકૃત સ્પિરિટ કે વિશિષ્ટ રીતે વિકૃત સ્પિરિટમાં રૂપાંતરિત કરવામાં આવે છે, તે પ્રક્રિયા અને રસાયણો પણ દર્શાવ્યા છે. જો કે, સામાવાળાઓના જણાવ્યા અનુસાર, પીવાના હેતુ માટે રેક્ટિફાઇડ સ્પિરિટનો દુરુપયોગ અટકાવવા સારૂ તેને વિકૃત કરવું આવશ્યક છે. તેઓ આગળ વધીને એમ પણ કહે છે કે વિકૃત કર્યા પછી પણ, વિકૃત સ્પિરિટને માનવ વપરાશ માટે યોગ્ય બનાવવા સારૂ તેનું પુનઃ પ્રાકૃતિકીકરણ ન કરવામાં આવે તે સુનિશ્ચિત કરવું જરૂરી છે. સામાવાળાઓ જણાવે છે કે, આ નિયમન અને સેવાના બદલામાં જ તેઓ વાદગ્રસ્ત ફી વસૂલ કરી રહ્યા છે."

હાઇકોર્ટે જણાવ્યું હતું કે, ભારતના બંધારણના સાતમા પરિશિષ્ટની સૂચિ ૨ ની પ્રવિષ્ટિ ૬ તેમજ પ્રવિષ્ટિ ૮ હેઠળ રાજ્ય નિયમનો ઘડવા સક્ષમ હતું જેથી એ સુનિશ્ચિત કરી શકાય કે "ઔદ્યોગિક હેતુઓ માટે વાપરવા માટે પ્રસ્તાવિત ઇથાઇલ આલ્કોહોલ/રેક્ટિફાઇડ સ્પિરિટને સૌપ્રથમ વિકૃત કરવું જોઈએ જેથી

ત્યાર પછી તેનો ઉપયોગ દેશી દારૂ મેળવવા અથવા આઇ.એમ.એફ.એલ. ના ઉત્પાદન માટે ન થઈ શકે. આમ, રાજ્ય એક વિભાજક રેખા દોરે છે. તે જણાવે છે કે ઔદ્યોગિક હેતુઓ માટે વાપરવા સારૂ પ્રસ્તાવિત તમામ ઈથાઇલ આલ્કોહોલ/રેક્ટિફાઇડ સ્પિરિટને સૌપ્રથમ વિકૃત કરવું જોઈએ. એકવાર વિકૃત થઈ ગયા પછી, તેનો ઔદ્યોગિક હેતુઓ સિવાય અન્ય કોઈ ઉપયોગ થઈ શકતો નથી. એકવાર વિકૃત થઈ ગયા પછી, તે રાજ્ય વિધાનમંડળના અધિકારક્ષેત્રની બહાર નીકળી જાય છે. પરંતુ, રાજ્ય વિકૃત કરવાની પ્રક્રિયાનું નિરીક્ષણ કરે છે જેથી રેક્ટિફાઇડ સ્પિરિટનો તે જથ્થો પીવાલાયક દારૂ મેળવવા કે ઉત્પાદન કરવા માટે ઉપલબ્ધ ન રહે. નિયમ ૨ આવા નિયમનની જોગવાઈ કરે છે અને જેને તે લાયસન્સ ફી કહે છે, તે પણ તેના માટે વસૂલ કરે છે'".

આ પૃષ્ઠભૂમિમાં, હાઇકોર્ટે ઠેરવેલ કે :

"વાદગ્રસ્ત નિયમનો અંતર્ગત વિષય અને ઉદ્દેશ એ સુનિશ્ચિત કરવાનો છે કે ઔદ્યોગિક હેતુ માટે ઉપયોગમાં લેવા ઇચ્છિત રેક્ટિફાઇડ સ્પિરિટનો ઉપયોગ માત્ર તે જ હેતુ માટે કરવામાં આવે અને દેશી દારૂ મેળવવા માટે અથવા અન્ય આઇ.એમ.એફ.એલ. ના ઉત્પાદન માટે તેને વાળવામાં ન આવે કે તેનો દુરુપયોગ કરવામાં ન આવે ..... . આ જાહેર આરોગ્યના હિતમાં ઘડવામાં આવેલું એક નિયમન છે (સાતમા પરિશિષ્ટની યાદી ૨ ની પ્રવિષ્ટિ ૬). તે કેફી પીણાંના કબજા અને વેચાણ સંબંધિત કાયદો પણ છે–યાદી ૨ ની પ્રવિષ્ટિ ૮."

હાઇકોર્ટનો એવો પણ દૃષ્ટિકોણ હતો કે આઇ.ડી.આર. એક્ટની કલમ ૧૮–જી અલગ ક્ષેત્રો પર કાર્ય કરતી નહોતી. વામ ઓર્ગેનિક્સ ૧ માં હાઇકોર્ટ દ્વારા આપવામાં આવેલા તર્કને તે જ વિદ્વાન ન્યાયાધીશ દ્વારા બિહાર ડિસ્ટિલરીના કેસમાં પણ અપનાવવામાં આવ્યો હતો. અમે અગાઉ જ નોંધ્યું છે કે બિહાર ડિસ્ટિલરીના કેસમાં સિન્થેટિક્સના ચુકાદાના અર્થઘટન અને તેના પરિણામી સીમાંકનને અસ્વીકૃત કરવામાં આવ્યું છે અને તે કાયદાનું સાચું પ્રતિનિધિત્વ કરતું નથી તેમ નિઃશંકપણે કહી શકાય. જોકે, વામ ઓર્ગેનિક્સ ૧ માં એવું પણ ઠેરવવામાં આવ્યું હતું કે ઔદ્યોગિક આલ્કોહોલ પીવાલાયક દારૂમાં રૂપાંતરિત ન થાય તે સુનિશ્ચિત કરવા માટે તેનું નિયમન કરવા રાજ્ય સરકાર સક્ષમ હતી, તેમજ હાઇકોર્ટે એવું પણ તારવ્યું હતું કે તે હેતુ માટે રાજ્ય ફી લાદવા માટે સક્ષમ હતું. એવું ઠેરવવામાં આવ્યું હતું કે ફી માત્ર પૂરી પાડવામાં આવેલી સેવાઓ બદલ જ નહીં પરંતુ નિયમન કરવાના ખર્ચ પેટે પણ લાદી શકાય છે. પ્રથમ કિસ્સામાં, સેવાના બદલામાં અવેજનું તત્વ હોવું આવશ્યક છે પરંતુ બીજા કિસ્સામાં, તે ફી વ્યાજબી હોવી જોઈએ. ત્યારબાદ હાઇકોર્ટે જણાવ્યું હતું કે:

"ત્યારબાદ પ્રશ્ન એ ઉપસ્થિત થાય છે કે આવી ફીની વ્યાજબીતાનું મૂલ્યાંકન કેવી રીતે કરવું. અમારા મતે, આવા કિસ્સામાં, તે નિયમનના વહીવટ અને અમલીકરણ માટે રાજ્ય સરકાર જે ખર્ચ ભોગવે છે તેને ધ્યાને લેવો ઉચિત રહેશે, અને જો આપણને જણાય કે રાજ્ય દ્વારા કરવામાં આવેલા ખર્ચ અને વસૂલવામાં આવેલી ફી વચ્ચે વ્યાપક સહસંબંધ રહેલો છે, તો આપણે તે ફીને કાયદેસર અને માન્ય રાખવી જોઈએ".

અદાલતે સામા સોગંદનામામાં જણાવવામાં આવેલી હકીકતોની નોંધ લીધી હતી, જેમાં ખાસ કરીને ડિસ્ટિલરીઓ ખાતે તૈનાત કરવામાં આવેલા કર્મચારીઓ ઉપરાંત વડી કચેરી ખાતે પ્રયોગશાળાની સ્થાપના કરવા અને તે પ્રયોગશાળાનું કામકાજ સંભાળવામાં રોકાયેલા સારા એવા પ્રમાણમાં અધિકારીઓ અને કર્મચારીઓની તૈનાતીનો સમાવેશ થતો હતો. હાઈકોર્ટના જણાવ્યા અનુસાર, વસૂલ કરવામાં આવેલી ફીની રકમ અને તે નિયમનના અમલીકરણ તથા તેના પર દેખરેખ રાખવા માટે થયેલા વાસ્તવિક વહીવટી ખર્ચ વચ્ચે વ્યાપક પરસ્પર સહસંબંધ રહેલો હતો. નિયમ ૨ હેઠળ લાયસન્સ ફી લાદવા સામેનો પડકાર તે મુજબ ફગાવી દેવામાં આવ્યો હતો. જેમ કે અમે અગાઉ નોંધ્યું છે, હાઇકોર્ટના આ તર્ક સાથે અસંમત થવાનું કોઈ કારણ ન જણાતાં, હાઇકોર્ટના તે તર્કને સમર્થન અને બહાલી આપીને આ કોર્ટ દ્વારા વામ ઓર્ગેનિકની અપીલ રદ કરવામાં આવી હતી.

ટાંકવામાં આવેલા વિવિધ સત્તાવાર ન્યાયિક દાખલાઓ અને ચુકાદાઓને ધ્યાને લેતાં, અમારો એવો સુનિશ્ચિત અભિપ્રાય છે કે ઔદ્યોગિક આલ્કોહોલ છૂપી રીતે પીવાલાયક દારૂમાં રૂપાંતરિત ન થઈ જાય, જેથી આવા પીવાલાયક દારૂના વેચાણ પર મળવાપાત્ર મહેસૂલી આવકથી રાજ્ય સરકાર વંચિત ન થાય અને સામાન્ય જનતા આવા ગેરકાયદે કાનૂનવિરોધી દારૂનું સેવન કરવાથી સુરક્ષિત રહે, તે બાબત સુનિશ્ચિત કરવાના હેતુસર નિયમનકારી ફી લાદવા માટે રાજ્ય સરકાર સક્ષમ છે. પરંતુ આ સત્તા ઔદ્યોગિક આલ્કોહોલના વિકૃતિકરણની પ્રક્રિયા પૂર્ણ થવાની સાથે જ સમાપ્ત થઈ જાય છે. વામ ઓર્ગેનિક્સ ૧ ના કેસમાં

સ્પષ્ટપણે એવું ઠેરવવામાં આવ્યું છે કે વિકૃત સ્પિરિટ રાજ્ય વિધાનમંડળના વૈધાનિક અધિકારક્ષેત્રની બહાર છે. જો એમ માની લેવામાં આવે કે વિકૃત સ્પિરિટ કોઈપણ પદ્ધતિ કે પ્રક્રિયા દ્વારા પુનઃ વિકૃતમુક્ત થઈ શકે છે (જે કાનૂની રજૂઆતનો સામાવાળાઓ દ્વારા સખત વિરોધ કરવામાં આવ્યો છે) અને ત્યારબાદ પીવાલાયક દારૂમાં રૂપાંતરિત થઈ શકે છે, તોપણ આ બાબત રાજ્ય સરકારને તેનું નિયમન કરવાની કોઈ વૈધાનિક સત્તા આપશે નહીં. બિહાર ડિસ્ટિલરીના કેસમાં પરિકલ્પિત ધારાકીય સક્ષમતાના ક્ષેત્રના સીમાંકન મુજબ પણ, ઔદ્યોગિક હેતુઓ માટેનો ઔદ્યોગિક આલ્કોહોલ કેન્દ્ર સરકાર/સંઘના અનન્ય નિયંત્રણ હેઠળ આવે છે અને બિહાર ડિસ્ટિલરી અનુસાર "વિકૃત સ્પિરિટ, અલબત્ત, સંપૂર્ણપણે અને માત્ર ઔદ્યોગિક આલ્કોહોલ જ છે".

તદુપરાંત, આવા નિયમન પાછળ થતા ખર્ચના સંદર્ભમાં તે ફીને વ્યાજબી ઠેરવવી જરૂરી છે. સંબંધિત ઉદ્યોગ આવા નિયમન માટે નિયમ ૨ હેઠળ પહેલેથી જ ફી ચૂકવી રહ્યો છે. ખરેખર તો નિયમ ૩(એ) હેઠળ ફી લાદવા માટે રાજ્ય દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલું સમર્થન, નિયમ ૨ હેઠળ ફી લાદવા માટે રાજ્ય દ્વારા આપવામાં આવેલા સમર્થનને બિલકુલ સમાન છે. સંભવતઃ, એક્ટ હેઠળ વિવિધ પ્રકારના કેફી દ્રવ્યો પર દેખરેખ રાખવા, નિયંત્રણ રાખવા અને જકાત વસૂલ કરવા માટે એક્ટ હેઠળ પોતાની વૈધાનિક ફરજો બજાવવા સારુ રાજ્ય સરકાર દ્વારા આબકારી ખાતામાં આબકારી અધિકારીઓ અને કર્મચારીઓનું પૂર્ણ મહેકમ નિયુક્ત કરવામાં આવેલું છે. વામ ઓર્ગેનિક્સ ૧ ના નિર્ણયને ધ્યાને લેતાં, આપણે એવું પણ માની લેવું જોઈએ કે સામાન્ય મહેકમ ઉપરાંત, ઔદ્યોગિક

આલ્કોહોલના વિકૃતિકરણનું નિયમન કરવા માટે વધારાના અધિકારીઓ અને કર્મચારીઓની નિમણૂક કરવામાં આવી હતી. વિકૃત સ્પિરિટને પુનઃ વિકૃતમુક્ત કરવાની શક્યતા પર દેખરેખ રાખવા માટે કોઈ વધારાના કર્મચારીઓની તૈનાતી કરવામાં આવી હોય તેવું દર્શાવવા માટે રેકર્ડ પર કશું જ નથી. .....

પ્રશ્ન એ છે કે (સિન્થેટિક્સના કેસની ભાષા ઉછીની લઈએ તો) નિયમનોના બહાના હેઠળ, પ્રસ્તુત કાયદાને જોતાં જે કાયદો તેના તત્વ અને સારમાં નિયમનના વહીવટી ખર્ચ સાથે કોઈ પણ પ્રકારનો સંબંધ ન ધરાવતી ફી કે ઉઘરાત હોય, તેને શું માત્ર એક નિયમનકારી પગલા તરીકે લાદી શકાય. વાદગ્રસ્ત કાયદાના તત્વ અને સારના આધારે મૂલ્યાંકન કરતાં, અમારો ચોક્કસપણે અને સ્પષ્ટપણે એવો અભિપ્રાય છે કે આ ઉઘરાતોને નિયમનકારી પગલાંના ભાગ તરીકે ગણી શકાય નહીં." વિકૃત સ્પિરિટના કોઈપણ વધારાના આગળના નિયમન માટે રાજ્ય સરકાર કોઈ વધારાનો ખર્ચ ભોગવી રહી હતી તેવું દર્શાવતી કોઈ સામગ્રી રાજ્ય દ્વારા રજૂ કરવામાં આવી નથી. જેમ કે અમે અગાઉ નોંધ્યું છે તેમ, તે જ સમાન ઉઘરાતને પડકારતી સિન્થેટિક્સ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી રિટ અરજીમાં આ કોર્ટના ત્રણ વિદ્વાન ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા હુકમથી નિયમ 3(એ) હેઠળની ઉઘરાતની યોગ્યતા અને ઔચિત્ય અંગેની કોઈપણ અવશેષરૂપ શંકા અસરકારક રીતે દૂર થઈ ગયેલી ગણાવી જોઈએ. તે હુકમના પરિણામે સિન્થેટિક્સ એન્ડ કેમિકલ્સ લિમિટેડને નિયમ 3(એ) હેઠળની ચુકવણીમાંથી સંપૂર્ણ રાહત મળી હતી. વર્તમાન સામાવાળાઓના કેસો અને સિન્થેટિક્સ વચ્ચેનો એકમાત્ર તફાવત એ

હતો કે આ સામાવાળાઓએ તે ઉઘરાતને હાઈકોર્ટ સમક્ષ પડકારવાનું પસંદ કર્યું હતું. અન્યથા તમામ રીતે બિલકુલ સમાન સ્થિતિમાં રહેલા આ સામાવાળાઓને તે જ સમાન રાહત આપવાનો ઇનકાર કરવા માટે આ કોઈ તર્કસંગત કે વાજબી આધાર બની શકે નહીં. (જુઓ: અનિલ કુમાર નેઓટિયા વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, [૧૯૯૮] ૨ એસસીસી ૫૮૭). આવા કોઈપણ પ્રકારના પરસ્પર સહસંબંધના સંપૂર્ણ અભાવે, નિયમ ૩ હેઠળની ફી એ કોઈ વધારાના નિયમનના હેતુસર અથવા પૂરી પાડવામાં આવેલી કોઈપણ સેવા બદલ લાદવામાં આવેલી ફી બિલકુલ નથી, પરંતુ તે વાસ્તવમાં ફીના બહાના હેઠળ લાદવામાં આવેલો કર જ છે.

તેથી આ તમામ અપીલો રદ થવાપાત્ર છે અને આથી રદ કરવામાં આવે છે. રેકર્ડ પરથી જણાય છે કે ૧૯૮૨ થી, લાયસન્સ ફી લાદવાની કાયદેસરતા અને માન્યતાને પડકારતી સામાવાળાઓ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી રિટ અરજીઓની શ્રેણીમાં વાદગ્રસ્ત ઉઘરાત પર મનાઈહુકમ આપતાં હાઈકોર્ટે વચગાળાના હુકમો પસાર કર્યા હતા. જુદા જુદા આકારણી વર્ષોના સંબંધમાં અલગ અલગ રિટ અરજીઓ દાખલ કરવામાં આવી હતી અને દરેક વર્ષના સંબંધમાં વચગાળાના હુકમો મેળવવામાં આવ્યા હતા. આબકારી વર્ષ ૧૯૯૪–૯૫ માટે, શરૂઆતમાં સામાવાળાઓ પૂરતી જામીનગીરી આપે તે શરતને આધીન રહીને વાદગ્રસ્ત લાયસન્સ ફી લાદવા પર મનાઈહુકમ આપતો હુકમ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો. આ હુકમમાં ૨/૯/૧૯૮૪ ના રોજ સ્પષ્ટતા કરવામાં આવી હતી કે સામાવાળાઓ પ્રશ્નગત આબકારી વર્ષ માટે લાયસન્સ ફી પેટે બેંક

ગેરંટી રજૂ કરે તે શરતે ઉઘરાત પર મનાઈહુકમ આપવામાં આવ્યો હતો. ત્યારબાદના વર્ષો માટે પણ આવો જ સમાન વચગાળાનો હુકમ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો. તેથી સામાવાળાએ અપીલકર્તાને લાયસન્સ ફીની કોઈ ચુકવણી કરી ન હતી પરંતુ કેટલીક બેંક ગેરંટીઓ રજૂ કરી હતી જેને હાઇકોર્ટ દ્વારા તમામ રિટ અરજીઓનો આખરી નિકાલ કરવામાં આવ્યો ત્યાં સુધી સતત નવીનીકૃત રાખવામાં આવી હતી. રિટ અરજી મંજૂર કર્યા બાદ હાઇકોર્ટે બેંક ગેરંટીઓ મુક્ત (ડિસ્ચાર્જ) કરવાનો નિર્દેશ આપ્યો હતો. જોકે ૨૫/૯/૨૦૦૦ ના રોજ આ કોર્ટ દ્વારા અપીલ દાખલ કરવામાં આવી ત્યારે આ હુકમ પર મનાઈહુકમ આપવામાં આવ્યો હતો, તેમ છતાં અપીલકર્તાઓ દ્વારા વિવાદિત ઉઘરાતની કોઈ વસૂલાત કરવામાં આવી નથી. તેથી અપીલકર્તા દ્વારા સામાવાળાઓને કોઈપણ રકમ પરત કરવાનો (રિફંડ આપવાનો) નિર્દેશ આપવાનો કોઈ પ્રશ્ન જ ઉપસ્થિત થતો નથી. જ્યાં ઉઘરાત પોતે જ અમાન્ય ઠેરવવામાં આવી હોય, ત્યાં રાજ્ય–અપીલકર્તાને બેંક ગેરંટીઓ દ્વારા સુરક્ષિત કરાયેલી રકમ વસૂલ કરવાની કોઈ પરવાનગી આપી શકાય નહીં (જુઓ: સોમૈયા ઓર્ગેનિક્સ વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ યુ.પી., [૨૦૦૧] ૫ એસસીસી ૫૧૯ ફકરો ૩૫). તેથી અમે ખર્ચ સહિત આ અપીલો રદ કરીએ છીએ અને નિર્દેશ આપીએ છીએ કે સામાવાળાઓ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી તમામ બેંક ગેરંટીઓ મુક્ત થયેલી ગણાશે.

અપીલો રદ કરવામાં આવે છે.

This judgment has been translated using an AI-assisted translation tool.

==========

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

==========